ARUZ VE AHENK

Dr. ALİ KEMÂL BELVİRANLI

Fakülte, Eğitim Enstitüleri, Lise ve muadili okul öğrencileri ile Aruzu öğrenmek isteyenlerin kitabıdır.

Selçuk Yayınları
KONYA

Dr. ALİ KEMÂL BELVİRANLI

ARUZ ve AHENK

ARUZUN DOĞUŞUNDAKİ ANA FİKRİ,
ARUZUN TARİHİ GELİŞİMİNİ,
ARUZUN BÜTÜN ESASLARINI
ÖĞRETİR.

SELÇUK YAYINLARI
Uzun bedesten No. 22 — KONYA

AHMED SAİD MATBAASI
İstanbul ———— 1965

SELÇUK YAYINLARI 3
Kapak : Nesip KOÇER — KONYA
Dizgi ve Baskı : Ahmed Said Matbaası — İst.

ÖNSÖZ

Bu kitapta :

ARUZ'un gerçek mâhiyyeti, doğuşu ve ana fikri,
Târihî gelişimi,
Mûsikî ile olan münâsebetleri,
Millî mefkûremize ve müstesnâ dilimize olan büyük hizmetleri, ilmî delillerle dile getirilmek istenmiştir...

ARUZ'un: «Ancak eski yazı ile anlatılabilir» denilen bir çok kaaide ve husûsiyetleri, yeni harflerle ve gâyet açık olarak ifâde ve îzah edilmiştir.

ARUZ'un: Hemen hemen bütün bahir ve vezinleri şemalar ve tablolar hâlinde gösterilmiş, bunlardan 88 vezne âid, Türk Edebiyâtı'nın şâheserlerinden misâller verilmiştir.

Öğrenciler için gereken fayda ve kolaylığı sağlamak gâyesiyle bu misâller, öncelikle, lise ve muâdili okullarda okutulmakta olan edebiyat kitaplarındaki meşhur şâirlerin şiirlerinden derlenmiştir.

Şu hüviyyetiyle, «ARUZ ve ÂHENK» kitabının, lise ve muâdili okullarla, meslek ve bilhassa İmam-Hatip okulu öğrencilerine büyük bir hizmet sağlıyacağını; fakülte ve yüksek okul mensupları için de, bir mürâcaat kitabı olacağını ummaktayım.

Çok zor sanılan «ARUZ» konusunun, bu kitapla, kolay ve berrak bir hâle geldiğini zannediyorum...

İnanıyorum ki, bir çok genç şâirlerimiz, «ARUZ VEZİNLERİ»ne âid takdîm ettiğim misalleri örnek alarak fevkal'âde güzel beyitler — şiir-

ler yazacaklardır... Bunları lûtfedip de bize gönderirlerse (1), kitabın diğer baskılarındaki misâlleri, kendi şiirlerinden vermek, bana huzûr verecektir..

Gönlüm; devrin Fuzûlî ve Bâkî'lerini, Nef'î ve Nâbî'lerini, Yahya Kemâl ve Âkif'lerini en kısa zamanda görebilme ümîdiyle dopdoludur...

Haşmetli Türk Edebiyâtı'nın yeniden canlanması, ve devrin ünlü şâirlerinin tezelden yetişmesi konusunda, «BU KİTAB» ın bîr nebze olsun hizmet ettiğini görmek; benim için sonsuz bir zevk, ve ebedî bir huzûr vesîlesi olacaktır...

Dr. Ali Kemâl BELVİRANLI
1 Eylül 1964
LONDRA

(1) Selçuk Yayınları — KONYA.

BAZI İŞARETLER

Bâzı işâretler :

Aruz vezniyle yazılmış bir şi'ri, bu veznin kendisine mahsus, o güzel âhengiyle okuyabilmek için, alışıncaya kadar, şu hûsusu ve şu işâretleri dikkate almakta fayda vardır :

Meselâ Yahyâ Kemâl'in şu beytini okuyalım :

Gördük/leri rü'yâ,/ezelî bah/çedir‿aşka,
Her mev/simi bir yaz,/ve esen rüz/gârı başka...

1 — Bu beyit şöyle okunabilir :

Gördük — leri rü'yâ — ezelî bah — çediraşka,
Her mev — simi bir yaz — ve esen rüz — gârı başka!..

2 — Şöyle de okunabilir :

Gördükleri rü'yâ — ezelî bahçediraşka,
Her mevsimi bir yaz — ve esen rüzgârı başka...

Gördüğünüz gibi bu ikinci okuyuş şekli, insana daha hoş geliyor.

Öyleyse :

Beyit içindeki şu kuvvetli çizginin (/) görüldüğü yerlerde, nefesi keserek bir müddet durmalı, sonra gene okumaya devâm etmelidir :

Gördükleri rü'yâ — ezelî bahçediraşka,
Her mevsimi bir yaz — ve esen rüzgârı başka!..

— Beyit içindeki hafif çizgilerin (/) bulunduğu yerler, nefesin daha kısa bir müddet için kesilip durulacağı yerleri gösterir.

— Ayni bir beyit içinde, yukarıda görüldüğü gibi, hem kuvvetli, hem de hafif çizgiler görülürse, hafif çizgilerin olduğu yerlerde nefes, ya fevkal'âde kısa bir an için kesilmeli veyâ hiç kesilmemelidir.

— (‿) işâreti, bağladığı iki kelime veyâ hecenin, ayni anda ve hiç duraklamadan okunacağını gösterir.

Meselâ, misâlimizdeki beytin 1 inci mısraının sonundaki «Bahçedir», «aşka» kelimelerini ayrı ayrı okursak, vezin bozulmuş olur. Onun için bunları, sanki ayni bir kelime imiş gibi, «Bahçediraşka» şeklinde ayni anda okumak îcâb eder. İşte (r) ve (a) harfleri arasındaki şu bağlama işâreti (‿), bu husûsu belirtmek için konulmuştur.

Ümîd ederim ki, kitabın sonuna doğru bu işâretlere hiç lüzum kalmıyacak, ve öğrenciler, bütün beyit ve şiirleri, vezinlerine uygun şekilde kolaylıkla okuyacaklardır.

BÖLÜM I.

ARUZ veznine ait düşünceler ve ARUZ'un üstadlarına ithaflar

ARUZ VE ÂHENK

Mûsikîsî/le‿**ARUZ** vez/ni bir‿aşk bes/tesidir,
Bestesinden/yayılan, rû/hun‿ilâhî sesidir!..

Bin çiçek bah/çesinin ör/neğidir: **Â/HENGİ**,
Başka bir neş'/e taşır nağ/mesinin gül/rengi!..

Aşkın‿esrâ/rı, derin nağ/melerinden/duyulan,
Bu ilâhî/sesi, rûhun/da duyar, şâ/ir‿olan!..

Besteler on/dan‿alır hâ/rika zengin/liğini,
Rûhu tatmî/n‿eden‿en muh/teşem‿engin/liği!..

«Gümüştül» şâiri

ÂKİF BEY'E

Türk naz/mına bambaş/ka‿ufuklar/açan‿insan,
Şehnâ/me yazanlar,/senin‿iclâ/line hayran!..

Nazmın/la bütün şi'/rimizin nâ/mı yüceldi,
Haşmet/li mefâhir/lerimiz hep/dile geldi!..

Eşsiz/zaferindir/unutulmaz/ebediyyen,
Bin yıl/lık‿**ARUZ VEZ/Nİ**'ni kurtar/dın‿ölümden!..

«Gümüştül»

YAHYA KEMAL'E (1)

Yurdumun uf/kuna yüksel/diği an san'/atının,
Nûrumun yok/tu hemen far/kı sönük bir/mumdan,
Bir çoban yıl/dızı hâlin/de doğan san'/atınm,
Yedi renk‿ol/du geçen huz/mesi menşû/rumdan.

Bir cihan bul/du ederken/seni tetkîk/adesem
Yaşıyor sen/de bugün vah/y‿ile san'at/karışık.
Nur-u kudret/mi veyâ nû/r-u nübüvvet/mi desem
Yanıyor sen/de dehâdan/daha yüksek/bir‿ışık.

Gözlerin çev/riliyorken/geriye
İşledin sen/yarının zev/kini mısrâ/larına
Neslimiz yir/mi yılın Tür/k‿edebiyyâ/tı diye
Bir‿avuç şi'/rini ithâ/f‿edecektir/yarına!..

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL

(1) Bütün Cepheleri ile Yahya Kemal — Hilmi Yücebaş — Sayfa: 8.

ARUZ ÖLDÜ MÜ? (1)

Orhan Seyfi ORHON

Büyük şairimiz Yahya Kemal'in ölümünden bahseden bir fıkra muharriri arkadaşımız: «Aruz vezni son şairini kaybetti!» diye söze başladıktan sonra: «Yahya Kemal'in talihsizliği, ifade vasıtası olarak kullandığı aruzun kendisinden çok evvel ölmüş olmasıydı» diyor.

Görünüşe bakılırsa, arkadaşımıza hak verdirecek sebebler vardır. Meselâ, şairin ölümünden bir gün önce söylediği bir beyitin ikinci mısraını bütün gazeteler vezinsiz yazmışlardı. Yahya Kemal, ölümden şikâyetini şu mısralarla anlatıyor :

«Ölmek kaderde var, yaşayıp köhnemek hazîn,
Bir çâre yok mudur buna, yâ Rabbülâlemin?»

Gazeteler, bu beytin ikinci mısraının veznini bozarak şöyle yazdılar :

«Buna bir çare yok mudur, ya Rabbülâlemin?»

Vâkıa hatâ ehemmiyetsiz gibi görünüyor ama, musikide falso, yazıda imlâ bozukluğu neyse, şiirde bu da onun gibidir. Hattâ ondan biraz daha fazladır. Çünkü bunu farketmeyenin, aruz veznini bilmediğinden şüphe edilemez. Fakat, bu aruz

(1) İSTANBUL ŞAİRİ YAHYA KEMAL — Münir Süleyman Çapanoğlu - Sayfa: 24, 25, 26.

hatâsının bir edebî kültür ihmalinden başka, gazeteci arkadaşların bu beyti birbirlerinden aynen kopye etmelerinden ileri geldiği bellidir. Böyle olmasa ayni hatâ, ayni şekilde tekrarlanmazdı. Yahya Kemal'e aruzun son şairi diyen Ziya Gökalp de şairi hece vezniyle şiir yazmaya çevirmek için iltifatlı bir tarîz olarak ona «aruzun hatemüşşüarası» diyordu; Ziya Gökalp'le Yahya Kemal arasındaki tek ihtilâf noktası da buydu. Ziya Gökalp, bir türlü aruzu bırakmıyan şaire «Gözü mazidedir, ati değilsin!» diyordu. Yahya Kemal de ona şöyle cevap veriyordu: «Kökü mâzide olan âtiyim!» Aruzun Yahya Kemal'den çok önce öldüğünü söyleyen fıkra muharriri arkadaşımızın bu fikri, önce kendisinin düşünüş tarzına uymuyor. Çünkü millî kültürümüzü tamamlamak için Arap harflerinden başka Osmanlıcanın gramerini de öğrenmeyi gerekli gören arkadaşımız, aruzun öldüğünü kabul etmemeliydi. Aruz vezni bizi maziye bağlayan kültür bağlarının içinde olduğu gibi, Osmanlı gramerinin de küçük bir faslını teşkil eder. Aruz veznini hissetmeden bu kültürle temasa gelinemez! Aruz gerçekten ölmüş müdür? Yahya Kemal aksini iddia ediyordu. Hece vezniyle «Ok» manzumesinden başka şiir yazmadı. Yahya Kemal'i anlamayı millî kültürümüzle, millî zevkimiz için gerekli sayıyorsak, aruzun yaşadığına inanmalıyız.

Türkçenin tarihine bakılırsa, aruz on üçüncü asırdan beri dilimizde kullanılıyor. Şiirde ne vezni, ne kâfiyeyi, ne şekli kabul etmeyen yeniler müstesnâ, hececiler de zaman zaman aruz veznini kullanmışlardır.

Aruza ölmüş demek çok güçtür. Halkın büyük bir heyecan ve zevk ile dinlediği «Mevlût» aruz vezniyledir. İstiklâl Marşımızın güftesi de aruz vezniyledir. Yeni şarkılarımızdan halk arasında en çok yayılmış :

«Adalar sahilinde bekliyorum!»

gibi bâzı güfteler de aruz vezniyledir. Son nesil hatiplerinin pek çok tekrarladığı Âkif'in «Çanakkale» şiiri de aruzladır. Bu-

günün en büyük şairi saydığımız Yahya Kemal Beyatlı da şiirlerini aruz vezniyle yazdığına göre aruzun ölümünü ilân etmede acele etmiyelim.

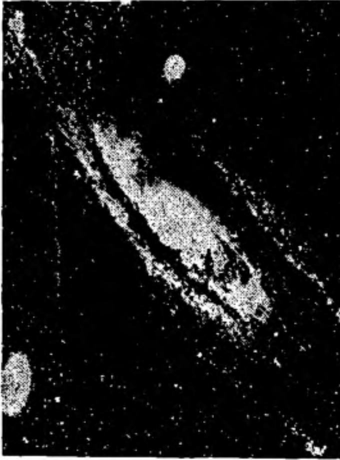
Belki mevcut aruz şiirlerinde dil biraz eskimiş sayılabilir amma, bu en temiz ve en güzel türkçenin aruzla yazılamıyacağının bir delili denemez. Aruz hâlâ Türk şiirinin en güzel âhengini duyuran bir musiki vasıtası olarak aramızda yaşıyor!..

9 Kasım 1958

BÖLÜM II.

Giriş

Ezelî Nizam ve Ahenk

BİR nizâm âleminde yaşıyoruz...

Değişmeyen kanunlarının tesirleri altındayız...

İlâhî bir otomatizma içinde işleyen, gördüğümüz — göremediğimiz nice âlemleri ihtivâ eden; düzeni — tertîbi, eb'âdı — mesâfesi akıllara durgunluk veren bir Kâinat Nizâmına bağlıyız...

Gerek bu nizamda, ve gerekse bunu teşkîl eden bütün sistemlerde, her şey ölçülü, her şey düzenlidir...

Bunlar, birbirlerinden belirli uzaklıklarda olan, ve devamlı bir hareket ve dönüş hâlî içinde bulunan âlemlerdir...

Üzerinde yaşamakta bulunduğumuz Dünyâ, bunlardan birine, yânî Güneş sistemine mensûb olup, gerek kendisi ve gerekse Güneş etrâfında devamlı ve periyodik bir dönüş hâlindedir...

Dünyâ gibi, ve ondan çok daha büyük gezegenleri ihtivâ eden Güneş sistemi de, başka bir sistemin pervânesidir...

Işık hızının sâniyede 300.000 Km. olduğunu biliyoruz. İşte bu hızla, Güneşin ışığı bize, ancak 8 dakîkada gelebilmekde; gene bu sisteme mensûb olup da en uzakta bulunan Plüton gezegenine ise 5,5 saatte varabilmektedir.

Gök yüzünde Güneş Sisteminden çok daha büyük, ve çok daha uzakta, nice yıldızlar, nice sistemler vardır; ve bunların bize olan uzaklıkları —ki, Astronomlar tarafından bir kumaş topunun ölçülmesi kadar basittir— tahminlerin üstündedir.

Wolf 424 adı verilen yıldızın ışığı bize, 3 sene 8 ayda gelebilmektedir. Yânî bu yıldızın üzerinde, yayınları Dünyâdan da duyulabilecek tâkatde bir radyo istasyonunun kurulduğunu farzetsek, bu istasyonun konserleri bize, 3 sene sekiz aylık bir gecikme ile gelecek; spikerin bu yıldızdan bize vereceği son haberler, 4 sene öncesinin haberleri olacaktır...

Bir başka yıldız olan Vega'nın ışığı ise, bize 26 senede gelebilmektedir. Demek ki Vega yıldızı, birdenbire sönecek olsa; biz bunu, daha 26 sene görmekde devâm edeceğiz...

Herkül burcuna âit yıldızlar kümesinin ışığı, Güneşinkinden 2,5 milyon defâ daha fazladır; böyleyken onun ışığı bize, 50.000 senede gelebilmektedir.

Biliyoruz ki, bir ışık yılı, sâniyede 300.000 Km. hızla giden ışığın, bir yılda aldığı yoldur. İşte bu ölçüyle Herkül burcunun bize olan uzaklığı 540 ışık yılıdır!..

Bütün bunlar, mensup bulunduğumuz Kâinat Nizâm'ının azamet ve haşmetini ifâde edebilecek rakamlardır sanırım!..

Eski bir Yunan şâiri, gök kubbesinin en üst yıldızından bırakılan bir örsün, yer yüzüne ancak 10 günde gelebileceğini söyliyerek, gök kubbesinin uzaklığı hakkında bir fikir vermek istemişti. Zavallı şâir.. Örs, diğer yıldızlar bir tarafa, Güneş sistemine mensup, hem de onun sondan bir evvelki yıldızı olan Neptün'den dahî bırakılmış olsaydı, yer yüzüne ancak 30 sene sonra gelebilecekti!..

Kaldı ki, fezâ âleminde Güneş, aşağı-yukarı, orta büyüklükde bir yıldızdır. O, yıldızlar memleketinde orta halli bir vatandaştır.

Gök yüzü, bizimkine benzeyen, ve çoğu ondan büyük olan binlerce güneşle meskûndur... Teleskoplar ilerledikçe, gök okyanusunun eşsiz büyüklüğü meydana çıkmaktadır...

Biz bu muhteşem âlemin en basit, ve en küçük bir uzvu mesâbesinde olan Dünyâ üzerindeki tabiî ve periyodik hâdiselerin, değişmeyen kanunların hayretleri içindeyiz...

500 milyon ışık yılı uzaklığa gömülmüş yıldızdan, Güneş Sistemine kadar fezâda yer alan 40 milyarlık yıldız kümelerinin, ve bu arada dünyâmızın; düzen, câzibe, devir ve hareket bakımından ayni kanunlara tâbi olduklarını ilmî olarak da bilmenin vecdi içindeyiz!..

Sonsuz büyük olan bu âlemler, nasıl bizi hayretden hayrete sevk ediyorsa; ayni şekilde, sonsuz derecede küçük olan; ve fakat hâiz oldukları enerji ile, füzeler, roketler ve sun'î peykler hâlinde fezâyı tarayan, kıt'alar kat'eden — atomlar, moleküller âlemi de, akıllara durgunluk verecek bir nizam ve düzen hâli içinde hiç durmadan hareket etmektedirler!..

Sonsuz büyük ve sonsuz küçük olan bu yıldızlar ve atomlar âlemini, ve bunlarla ilgili hâdise ve kanunları araştırıp keşfeden ünlü âlimler, uyanık insanlar; bunlar arasındaki ilâhî vahdeti, değişmeyen nizâmı hayretle müşâhede eder, ve şu neticeye varırlar :

En küçük bölümlerinden, en muazzam kısımlarına kadar, ilâhî bir kanuna, tertip ve düzene, seyr ve harekete tâbî olan kâinât: başlıbaşına bir hilkat, bir matematik; ve her vechesile bir nizam ve âhenkden ibârettir. Kur'ân'ımızın ifâdesiyle :

مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ
الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ۝ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ
خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ۝

«Rahman ve Rahîm olan Allâh'ın yaratdığı hilkat âleminde — kâinatda — hiç bir *nizamsızlık* ve *âhenksizlik* göremezsin.. Gözünü çevir de bak, bir aksaklık görebilir misin?. Sonra o gözü, bir daha, bir daha çevir, acz içinde kalan o göz, hayretler içinde ve bitkin olarak sana, yânî kendine dönecekdir.» (1).

Demek ki, bir nizam âleminde yaşıyoruz!..

Demek ki, değişmeyen kanunların tesirleri altındayız!..

İşte bütün bu nizam, bütün bu ilâhî ve değişmeyen kanunlar, Allah'ın yaratdığı düzen ve değişmezlik hâli içinde devâm edip gitmektedirler.

Yaratıldığı, ve vaz' olunduğu ilâhî kanun, düzen ve âhenk içinde, hiç durmadan işleyen, yürüyen ve akan bu nizam âlemi, bu işleyişine, Sâhibinin (Temam) diyeceği âna kadar da devâm edecekdir!..

Biz, ve bütün varlıklar; bu ritmin, bu nizâmın âhengine râm olmuşuz, gidiyoruz. Gidiyoruz da diyemeyiz; **(Bu bir tecellîdir, akıyoruz!..)**

Bu akışdaki âhengi duyabilir, ve bu tecellîdeki mânâyı sezebilirsek, ne mutlu bizlere!..

---

(1) Mülk Suresi - Ayet: 2:3.

Hem, niçin duymayalım, ve neden sezmiyelim?..

Bize; bir yıldızın 3000 sene evvel veyâ sonraki yerini, sâniyesine varıncaya kadar tesbît ettiren, hep bu ilâhî âhenk ve değişmeyen nizam değil midir?.. Bu tecellîdeki mânâ, bütün bunları yaratanın azametine delâlet etmez mi?..

İşte bütün mes'ele: Kâinatdaki bu ilâhî âhengi sezebilmek, ve bu tecellîdeki derin mânâyı kavrayabilmek; ve bir cümle ile, varlıkdaki her zerrenin (Allah) diyen sadâsını, tesbîhini duyabilmektir!..

Bu ise; bir dikkat, bir îman, daha doğrusu bir nasîb işidir...

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ
اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

«Göklerin ve yerin yaratılışında; gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde; insanlara yarar şeyleri denizde taşıyan o gemilerde; Allâh'ın gök yüzünden indirip, onunla yer yüzünü, ölümünden sonra diriltiği yağmurda; can taşıyan her varlığı, her hayvanı orada üretip yaymasında; gökle yer arasında Hakkın emrine boyun eğmiş rüzgârları, bulutları, evirip çevirmesinde; akıllı insanlar için, düşünen milletler için, şübhesiz ki, Allâh'ın kudret ve azametine delâlet eden nice deliller vardır...» (1).

---

(1) Sure-i Bekara - Âyet: 164.

«Zerrelerden,/kürelerden,/bütün‿ecrâ/ma kadar,»
«Kehkeşanlar/la, şu boşluk/da yüzen mil/yarlar,»

«Allâ/h'ı‿anıp yol/lara düşmüş/gidiyorlar,»
«Her an,/yeni bir sah/ne temâşâ/ediyorlar...»

«Vecde gel, sen/de‿o‿âlem/lerin‿âhen/gine‿uy,»
«Varlığın Ar/şa çıkan zik/rini, tesbî/hini duy..»

«Süzerken Hak/kı tesbîh‿ey/leyen eşyâ/yı fikrinle,»
«Atomlardan/taşıp (Allah)/diyen feryâ/dı bir dinle!..»

«Gümüştül»

Doğduğumuz gündenberi — Yok yok Kaalû belâ'dan beri — hep bu ezelî âhenk ve nizâmın tesirleri altında olduğumuz, bunlarla hemhâl bulunduğumuz içindir ki, dâimâ bunlardan, yânî nizamdan, ölçüden, kaide ve âhenkden hoşlanır, duygulanır, hattâ bunları ararız!.. «Çünkü, sâhib olduğumuz üç melekeden, yânî zekâ, hareket ve duygularımızdan herbiri, mevcut olan, aranan, veyâ kaybolmuş bulunan bir âhengin peşindedir.» (1).

«Zekâmız; ölçüleri, nisbetleri idrâk eder.» (1).

«Hareketlerimiz; hür irâdenin ve değişmeyen kanunların emrinde, ve onların peşindedir.» (1).

Duygularımız; bütün bu oluşlardaki ritmin, âhengin, tertip ve düzenin seyrinde, ve bunları görüp meydana çıkarmanın zevk ve cehdindedir.

---

(1) İslâm - Türk Ansiklopedisi (I).

İnsanı insan eden, ve onun zevk-ı selîmini meydana getiren, işte bu nevî hasletleri, ve onun güzele, tertîbe, nizam ve âhenge olan bu çeşit meyilleridir...

Çünki bu hâl; insanın fıtrî hasleti, aslî alışkanlığı, ve normâl hâlidir.

Nizamdan, ölçüden, kaide ve âhenkden hoşlanmıyanlar, ya gaflete dalanlar, yâhut da kanser hücreleri gibi atipik olanlardır.

Semâ-yıldız,/Güneş-mehtâb,/esen rüzgâr,/yağan yağmur,
Işık serpen/fecirler, bah/çeler, şellâ/leler; billûr...

Sular-kuşlar,/ağaçlar, can/lı-cansızlar,/bütün dağ-taş,
Çiçekler-lâ/leler, gülşen/de bülbüller/dökerken yaş,

Nasıl gâfil/yaşar insan,/meleklerden/muazzezken,
Ne hüsrandır/bu, Allâhım,/hayâlim ür/perir cidden!..

«Gümüştül»

Gelişimiz; Kâinatdaki, varlıklardaki bu ilâhî nizâmı görmek; bunlar arasındaki ezelî ve ebedî âhengi sezmek; bunların Hâlıkını bilmek; her zerrede ve her şeyde O'nun kudretini yânî Cemâl ve Kemâlini müşâhede etmek içindir.

«Dehre gelmek/den ne da'vâ/dır, ne kavgaa/dır garaz,»
«Hüsn-i rûy-î/yâri her yüz/den temâşâ/dır garaz!..»

«Füzûlî»

Ünlü şâirimiz :

(Vecde gel, sen/de o âlem/lerin‿âhen/gine uy!..) diyordu.

Biz de bu âhenge uyuyor; kendimizi, âhengi-ölçüyü konu edinen ilimlerin içinde buluyoruz...

Ölçü ve âhengi kendisine konu edinmiş ilimlerin başında Güzel Sanatlar gelir.

Aristo: **«Güzellik, bölümler arasındaki âhenk ve tenâsübden ibârettir»** diyordu.

TEN, Güzel Sanatlarla uğraşanlara şu tavsiyede bulunmuştu :

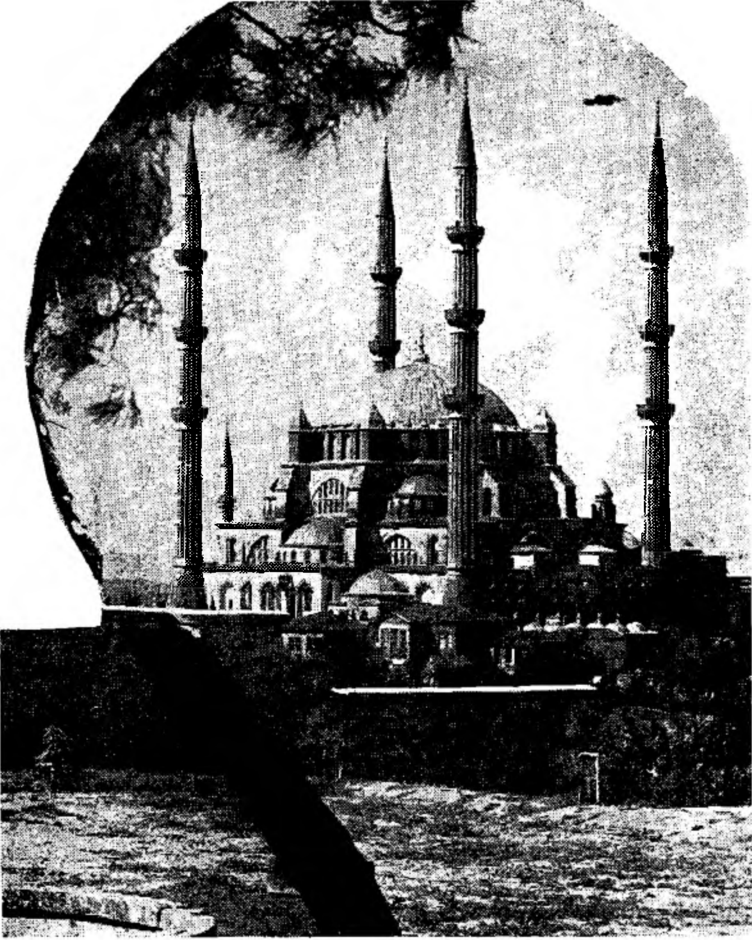
«Modelleriniz üzerindeki bölümlerin ölçü ve nisbetlerini, kaynaşma ve birleşme noktalarını, yânî bunlardaki tertip, düzen ve âhengi görmek ve temîn etmek... Sizin vazîfeniz, işte budur!.» demişti.

Esâsen, bir şeyin güzel oluşu; ölçülü, tertipli ve âhenkli oluşundandır. Dikkat edersek, bizde ulvî bir duygu ve heyecan meydana getiren eserler de, bu nevi eserlerdir. Meselâ :

Şu yazıyı seyrediniz :

Şu esere bakınız :

(Edirne: Selimiye)

Şu besteyi terennüm ediniz :

USULÜ : Devri Revan

BESTE : Köçek Mustafa Ef.
GÜFTE : Hz. Mevlâna

BEYATÎ ÂYİN

(♪, 112)

Şa-ha— zi —kerem be ri me— me ni de— r vi——— vi şi ni ger

he yi he yi sul ta ni— me— n va——— y he yi he— hün— kâ—ri me——n vay— ah

Ber ha—— li — me ni ha sı te——te i di——l ri ———— ri şi ni ger——

he yi he yi sul ta ni— me — n va——— y he yi hey—hün — kâ—ri me——n vay ah——

He ri çe— nd ne yem lâ —— yı——— kı ba—h şa— yi——— şi- tü —

he yi he—sul ta ni me——n va——— y va——— y he yi— he yi hün kâ—ri me—a

va——— yi he—yi yar Ber me—n me—ni ger be ri ke——ke re mi——

hi——— bi şi ni ger

Şu şi'ri okuyunuz :

R Ü Y Â M

Gönlüm/deki tılsım/lı‿akisler/şakıyorken,
Toprak/lar‿uzaklaş/tı ve kaybol/du gözümden!..

Hicran/zede kalbim/de,‿emel kay/nağı coştu,
Vuslat/tı‿o dem, gök/lere bir an/da uçuştu!..

Bir bah/çeye girdim/ki: bahârın/da hazan yok,
Aşkın/da, zehirler/gibi hicran,/helecan yok!..

Şebnem/li çiçekler/le bezenmiş/ti, çemenler,
Her şey,/o kadar hoş/tu ki: bilmem/neye benzer?..

Hayran/geçiyorken,/ben‿o zümrüt/ovalardan,
Kuşlar,/beni teşyî/ediyorken,/yuvalardan,

Serpil/di güzel, tat/lı ve‿en neş'/eli renkler,
Cânâ/nına kurbân/olan:‿altın/kelebekler!..

Mes'ûd/‿akan‿ırmak/ların‿âhen/gine daldım,
En tat/lı emeller/le‿o dem, baş/başa kaldım!..

Tılsım/lı fezâlar/da güneşler/gibi hürdüm,
Gönlüm/deki rûyâ/ları, karşım/da görürdüm!..

Mest‿ol/du, bütün öm/rümü nurlan/dıran îman,
Bir yaz/gecesinden/daha baygın/kokulardan!..

Sevdâ/lı sabâlar,/o seherler/den‿esermiş,
Rûhum/daki yıldız,/o güneşler/den esermiş!..

Manzû/memin‿âhen/gi,‿o gülşen/den‿alınmış,
Bir bes/tenin‿ilhâ/mı ki: Cennet/de çalınmış!..

Herşey,/gene hep, ay/ni tehassüs/le yeşermiş,
Rabbim,/yere gökler/gibi seccâ/deyi sermiş!..

Tenzîh/ediyor Zâ/t'ini: ruhlar/ve melekler,
Elmas/gibi göz yaş/ları dökmek/te, çiçekler!..

Gök eh/line mahsu/s ibâdet/leri varmış,
Yıldız/lar‿erir, göz/yaşı hâlin/de yağarmış!..

Bin ber/k-ı tecellî,/o semâlar/da çakarmış,
Her lem'/ası, fânî/leri bir an/da yakarmış!..

Birden/bire, hâtif/gibi, bir ses/le‿uyandım,
Şeffâ/f kuzehler/gibi, nurlar/da yıkandım!..

Ölsem/de‿unutmam,/ne ilâhiy/di‿o hâlim,
Gökler/deki‿âvî/zeye dönmüş/tü hayâlim!..

Rûhun/ezelî â/lemi, bambaş/ka cihandır,
Bin öm/re bedel hâ/tıranın, doğ/duğu‿andır!..

Mümkün/mü,‿onun vas/fı, şu bir kaç/hecelerle,
Şen gün/leri‿ürper/meden‿örten,/gecelerle!..

Gönlüm/de yanan â/teşi, tasvîr/ediyorken,
Yaşlar/sızıyor hep,/benim‿âciz/kalemimden!..

İlhâ/mım‿açıldık/ça‿o iklim/deki neyle,
Dolmuş/görürüm şi'/rimi, gül bah/çeleriyle!..

Rûhum,/ebediyyet/lerin‿ufkun/da serinler,
Gül yüz/lülerin nur/dolu âhen/gini dinler!..

Ali Ulvi KURUCU

BÖLÜM III.

Ahenk ve Sanat

DUYGULU bir kalbe sâhibseniz; bu seyredişte, bakışta, bu terennüm ediş ve okuyuşta, mutlaka rûhunuzda bir heyecan, duygularınızda bir ulvilik hissettiniz; rûhunuzun dinlendiğini, içinizde mânevî bir aydınlığın doğduğunu farkettiniz. Böylece, **(Estetik heyecan)** denilen rûhî bir hareketi yaşamış oldunuz.

Pekî, her yazı ve eser, her beste ve şiir, bizde bu duygu ve heyecânı hâsıl eder mi?..

Hayır!..

Çünki bu estetik heyecânın, bu ulvî duygunun hâsıl olabilmesi için, o eserin her şeyden önce, ve gerçek mânada güzel olması lâzımdır; zîrâ «Güzel denilen şey, zevkin süzgecinden geçmek şartiyle, zihnin kavradığı âhenktir!..»

Güzel şeydeki âhenk; rûhumuzu, duygularımızı tatmîn eden bir âhenktir.

Yukarıda misâl olarak gösterilen mîmârî eserdeki müşâhede ettiğimiz âhenk, «Âhengin oluşuna karşı gelen maddeye karşı, irâdenin zaferini de hissettirir. Onun içindir ki, bu nevî eserlerin âhengi, böylesine heybetli ve muhteşemdir.» (1).

---

(1) İslâm - Türk Ansiklopedisi, Cilt I.

Yazıda, bestede, şiirde sezilen âhenk; bir bakıma hünerin, mahâretin, ma'rifetin ifâdesi; diğer yönden de kâinatdaki mevcut âhengin küçük bir modeli, ve tabiî bir rezonansıdır.

Demek oluyor ki; bir eserin, bizde ulvî bir tesîr yapabilmesi için, ölçülü, tertipli, vezinli, ve bilhassa âhenkli olması; diğer bir tâbirle mâhir bir hattatın, ehil bir mîmârın, duygulu bir bestekârın, ve nihâyet içli bir şâirin eseri olması lâzımdır.

İşte rûhumuzda böylesine ulvî, ve böylesine hissî bir heyecan tevlîd eden; hüner, mahâret ve ma'rifet yoliyle meydana getirilen eserler, estetik eserlerdir. Ki, bunların hepsi birden, Güzel Sanatları meydana getirir.

Eğer bu sanat :

— Yazı şeklinde tecellî etmişse Yazı sanatı,
— Mîmârî şeklinde ise Mîmarlık sanatı,
— Beste şeklinde ise Bestekârlık sanatı,
— Söz şeklinde tecellî etmişse Söz sanatı,
— Vezinli, kafiyeli ve âhenkli bir söz şeklinde tecellî etmişse Buna da nazım sanatı adı verilir.

Estetik sanatın :

— Yazı şeklinden Hat ilmi,
— Mîmârî şeklinden Mühendislik ilmi,
— Beste şeklinden Mûsikî ilmi,
— Söz şeklinden Edebiyat ilmi,
— Vezinli, kafiyeli ve âhenkli söz şeklinden de, bilhassa ve en mükemmel bir şekilde, Edebiyatın bir kolu, ve **(İlmü'ş-şiir)** adı verilen şiir ilminin birer dalı olan **(Aruz)** ve **(kafiye)** ilimleri bahseder.

Biz, bunlardan (Aruz) üzerinde duracağız, ve bu arada bir çok yönlerden benzerlikleri bakımından, kısa da olsa (Mûsikî) ile olan münâsebetlerinden bahsedeceğiz.

BÖLÜM IV
Musiki ve Aruz Münasebetleri

MÛSİKÎ : ses âhengini konu edinir.
Aruz ise : nazım âhengini işler.

Aruzla mûsikî arasında âhenk ve mevzû yönünden çok benzerlik vardır.

Aruza, diğer bir tâbirle, nazım mûsikîsi de diyebiliriz.

Aruz vezniyle yazılmış şiirlerin, çok defâ beste ile terennümü, âyinler, ilâhîler, marşlar, gazeller şeklinde okunması bu yüzdendir.

Aruzun husûsiyetlerini gereği gibi anlıyabilmek için, musikî ile olan münâsebetlerini bilmekte fayda vardır. Onun için, mûsikînin bâzı tâbir ve esaslarını gözden geçireceğiz :

● Bildiğimiz gibi mûsikî: ses âhengini konu edinir. Bu ilimde :

1 — Seslerin, nağmelerin tesbîti, nota ile olur.

2 — Notalar, porte adı verilen 5 çizginin üzerinde ve aralıklarında yer alırlar.

3 — Notanın esâsı: 4 dörtlük denen şöyle bir yuvarlaktır : (𝅝). Diğer bütün notalar, bu 4 dörtlük yuvarlağa ilâveler yaparak, çengeller takarak elde olunur ki, şunlardır :

= 4 dörtlük

= 2 dörtlük

= 1 dörtlük

= 8 lik

= 16 lık

= 32 lik

= 64 lüktür ki, yekûnu 7 adettir.

4 — Notalar, portede aldıkları yerlere göre şu isimleri alırlar :

5 — Ses ve nağmelerin, muhtelif değerdeki notalar hâlinde 5 çizgide yâni portede, gâyeye uygun şekilde sıralanmasiyle besteler meydana gelir. Meselâ notaları, 5 çizgiye şu tertiple yerleştirince, Âkif Bey'in :

Allâh'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm‿ol,
Yol varsa budur, bilmiyorum, başka çıkar yol..

beytinin Rast makamındaki bestesi hâsıl olur

USULÜ : DÜYEK

BESTE : A. K. Belviranlı
GÜFTE : M. Âkif — A. Ulvi

ALLAHA DAYAN
«Rast İlâhî»

6 — Dikkat olunursa, bu bestenin yer aldığı 5 çizgide yukarıdan aşağıya doğru çizilmiş çizgiler vardır. Bunlara batuta adı verilir. İşte, yukarıda gösterdiğimiz muhtelif değerdeki 7 çeşit notanın, iki batuta arasındaki değerlerinin toplamına ve bu toplam değeri meydana getiren notaların karakterine, daha doğrusu darb adedine göre: (Üsul) ler meydana gelir.

7 — Demek oluyor ki, üsulleri meydana getiren, iki batuta arasındaki notaların toplam değerleri, daha doğru bir deyimle darb adetleri yâni vezinleridir.

Yukarıdaki bestede, iki dik çizgi, yâni iki batuta arasında yer alan notaların, değer bakımından toplamı, 8 likden 8 adet notaya eşittir. Bu sebeble, yâni iki batuta arasında 8 tâne 8 lik değerde nota ihtivâ ettiği içindir ki, bu bestenin üsûlüne 8/8 lik üsul denir, ve bu rakam, yukarıda görüldüğü şekilde bestenin başına yazılır.

8 — Üsuller; darb adedine göre muhtelif adlar alırlar ki, bâzıları şunlardır:

8/8 lik üsul	yâni	**Düyek üsûlü,**	
6/8 lik üsul	yâni	**Yürük semâî,**	
7/8 lik üsul	yâni	**Devr-i hindî,**	
14/8 lik üsul	yâni	**Devr-i revan**	üsûlü gibi.

9 — Bu, çeşitli üsuller içinde, husûsiyetleri ve darb adetleri itibâriyle birbirine yakın ve benzer olanlar, veyâ ayni bir kökden çıkan üsuller, berâberce bir grub teşkîl ederler. Meselâ: Basit üsuller, mürekkeb üsuller gibi...

Mûsikîde bu üsullerin birbirlerinden çıkışı, temâmen belli kaide, ölçü ve prensipler dâhilinde olur.

10 — Yukarıdaki bestede görüldüğü gibi, muhtelif değerdeki notaların, (Diyez) veyâ (Bemol) gibi ârızalar alarak veyâ hiç ârıza almadan, gâyeye uygun bir şekilde 5 çizgide yerleştirilmesiyle, ve karardaki notanın adına göre makamlar meydana gelir. Meselâ yukarıdaki beste, (sol) de karar verdiği ve gösterilen ârızayı aldığı için (Rast makamı) olmuştur. Daha bunun gibi, Türk mûsikîsinde yüzden fazla makam vardır.

11 — İşte bütün bunlardan bahseden ilmin adı: **Mûsikîdir.**

BÖLÜM V

Aruz, Aruzun Keşfi ve Tarihî Tekâmülü

ŞİMDİ bu tâbir ve esasların ışığı altında (**Aruz**)'a dönelim: **Mûsikî**; nasıl ses âhengini konu edinmişse, **Aruz** da **söz âhengini, daha doğrusu, nazım âhengini işler.**

1 — Mûsikîde seslerin, nağmelerin tesbîti nasıl nota ile olursa, **Aruzda** da **nazım âhenginin tesbîti (tef'ile) veyâ vezin adı verilen belli kelime, şema veyâ modellerle olur.**

2 — Notalar, porte adı verilen 5 çizgide yer alıyorlardı. **Tef'ile denilen kelime veyâ kalıplar** da, **mısrâlar veyâ beyitler içinde yer alırlar.**

3 — Notanın esâsı, 4 dörtlük denen şöyle bir yuvarlakdan ibâretti: (𝅝). **Tef'ilenin esâsı** da, **eski yazıdaki** (ف)،(ع)،(ل) **harflerinden meydana gelmiş şöyle bir şema veyâ modeldir:** (فعل). **Eski yazıdaki** (ع) **harfinin yeni yazıda karşılığı olmadığı için, biz bu harfi, muhtelif harekelerle okunuşlarını da dikkate alarak şu şekilde** **'i** **gösteriyoruz.**
'u
'a

Şu halde (فعل) nin yeni yazıdaki karşılığı şu şekilde bir kalıptır.

f	**'i** **'u** **'a**	*l*

Diğer bütün notalar, nasıl 4 dörtlük şu yuvarlağa (𝅝) ilâveler yaparak, çengeller takarak elde olunmuşsa, **Aruzun bütün** diğer **tef'ileleri** de, **bu ana modele (m, e, â, ü, n, s, t) harflerinin ilâvesi, ve (aksan sirkonfleks) adı verilen şu (ˆ) inceltme veyâ uzatma işâreti ile, (apostrof) denen şu (') vurgu işâretinin, yâni bu şekildeki çengellerin giydirilmesiyle elde edilir. Bunlarm yapılışları şöyledir, ve hâsıl olan tef'ileler de 11 i esas, geri kalanı da tâlî olmak üzere 30 adet olup şunlardır :** (1)

---

(1) Esâsmda (efâîl - tefâîl) denen bu kalıp veyâ modeller: (feûlün, fâilün, fâilâtün, mefâîlün, müstef ilün, müfâaletün, mütefâilün, mef ûlât) olmak üzere 8 tânedir ki, bunların tekrârından, değişikliğinden diğer kalıplar meydana gelir. Fakat biz, kolaylık olsun diye aruzun bütün vezinlerindeki modelleri bir araya topladık.

Tef'ileler Tablosu:

f	'i 'u 'a	l

m, e, â, ü, n, s, t, ^, '

1) mefâ 'i 'u 'a lün = mefâilün
2) müstef 'i 'u 'a lün = müstefilün
3) fâ 'i 'u 'a lâtün = fâilâtün
4) müfte 'i 'u 'a lün = müfteilün
5) fâ 'i 'u 'a lât = fâilât
6) mefâ î 'u 'a lü = mefâilü
7) mefâ 'i 'u 'a lün = mefâilün
8) fe 'i 'u 'a lâtün = feilâtün
9) mefâ î u a l = mefâil
10) fe 'i û 'a lün feûlün
11) fâ 'i 'u 'a lün = fâilün

12) mef' ûlâtü
13) mef' ûlün
14) mef' ûlü
15) mef' ûl
16) müstef'ilü
17) müstef' ilâtün
18) müfteilü
19) müfâaletün
20) mütefâilün
21) fâilâtü
22) fa' lâtün
23) fa' lât
24) feilâtü
25) feilât
26) feilün
27) fa' lün
28) feûlü
29) feûl
30) feil

4 — Notalar, 5 çizgide aldıkları yere göre nasıl (do, re, mi, fa, sol, lâ, sî) diye isim alırlarsa, **tef'ileler** de **beyit içinde aldıkları yere göre isim alırlar.**

Meselâ: (fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün, fâilün) tef'ileleriyle yazılan :

Şarka bakmaz, garbı görmez, görgüden yok vâyesi
Bir utanmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi.
şekli, bir beyittir.

Bunun, (Şarka bakmaz, garbı görmez, görgüden yok vâyesi) bölümü: 1 inci mısrâ,

(Bir utanmaz yüz, yaşarmaz göz, bütün sermâyesi) bölümü de: 2 inci mısrâdır.

1 inci mısraın : (Şarka bakmaz) bölümüne: (sadr) adı verilir.

Ayni mısraın sonundaki (vâyesi) bölümüne de: (aruz) denir.

Bu ikisi, yânî (sadr) la (aruz) arasındaki bölüme, yânî (Garbı görmez, görgüden yok) bölümüne de: (haşiv) denir.

2 inci mısraın birinci bölümüne; yânî (Bir utanmaz yüz) bölümüne: (ibtidâ),

Ayni mısraın son bölümüne, yânî: (sermâyesi) bölümüne de: (aciz) yâhut (darb) adı verilir.

Bu ikisi arasındaki bölüme de gene (haşiv) denir.

Bunu bir şemâ ile gösterirsek şöyle olur

Beyit	**Sadr**	**haşiv**	**aruz**	= 1. mısrâ
	İbtidâ	**haşiv**	**aciz yâhut darb**	= 2. mısrâ

Gerçi misâlimizde tef'ilelerin bölündüğü görülüyorsa da, bu bir benzetme olduğu için ehemmiyeti yoktur.

5 — Mûsikîde ses ve nağmelerin muhtelif değerdeki notalar hâlinde 5 çizgide, gâyeye uygun şekilde sıralanmasiyle besteler meydana geliyordu. **Aruz ilminde** de **tef'ilelerin mısrâlar veyâ beyitler içinde sıralanmasiyle, aruz veznine uygun nazım veyâ şiirler meydana gelir.**

6 — Mûsikîde muhtelif değerdeki 7 çeşit notanın iki batuta arasındaki değerlerinin toplamına, daha doğrusu darb adedine göre nasıl üsuller meydana geliyorsa; **Aruzda** da: **tef'ilelerin bir mısrâ veyâ beyit içindeki cins ve sayılarına göre (Bahirler) meydana gelir.**

Meselâ :

- Bir mısrâda 4 dâne (*mefâîlün*) ün yan yana gelmesiyle (*Hezec Bahri*) meydana gelir.
- Bir mısrâda 4 dâne (*müstef'ilün*) ün yan yana gelmesiyle (*Recez Bahri*),
- (*fâilâtün*) ün yan yana gelmesiyle (*Remel Bahri*),

- 2 (*müfteilün - fâilât*) ın yan yana gelmesiyle (*Münserih Bahri*),
- (*fâilât - müfteilün*) ün yan yana gelmesiyle (*Muktedab Bahri*),
- (*mefâîlü - fâilât*) ın yan yana gelmesiyle (*Muzârî Bahri*),
- (*mefâilün - feilâtün*) ün yan yana gelmesiyle (*Müctes' Bahri*) meydana gelir.

- (*müfteilün müfteilün fâilât*) tertîbine (*Serî Bahri*) denir.
- (*mefâîl mefâîl fâilât*) (*Karîb Bahri*)
- (*feilâtün feilâtün mefâilün*) (*Cedîd Bahri*)
- (*feilâtün mefâilün feilâtün*) (*Hafîf Bahri*)
- (*fâilât mefâîl mefâîl*) (*Müşâkil Bahri*)

- (*feûlün feûlün feûlün feûlün*) (*Mütekaarib Bahri*)
- (*fâilün fâilün fâilün fâilün*) (*Mütedârik Bahri*)

7 — Mûsikîde üsulleri meydana getiren, iki batuta arasındaki notaların toplam değerleri, yânî darb adetleri idi. **Aruzda** da **bahirleri meydana getiren, yukarıda görüldüğü gibi, tef'ilelerin cinsleri, sıraları, ve bunların ayni bir mısrâ veyâ beyit içindeki sayılarıdır.**

8 — Mûsikîde üsuller darb adedine göre, nasıl çeşidli adlar almışsa; **Aruzda** da **bahirler, yukarıda görüldüğü gibi şu adları almıştır :**

1 — Hezec bahri
2 — Recez
3 — Remel

4 — Münserih
5 — Muktedab
6 — Muzârî
7 — Müctes'

8 — Serî
9 — Karîb
10 — Cedîd
11 — Hafif
12 — Müşâkil

13 — Mütekaarib
14 — Mütedârik

9 — Mûsikîde benzer husûsiyetleri hâiz olan, veyâ ayni bir kökden çıkan üsuller, nasıl berâberce bir grub teşkîl ediyorlarsa; **Aruzda** da, **birbirine yakın olan veyâ ayni bir kökden çıkan bahirler birer grub veyâ dâire teşkîl ederler.**

Meselâ yukarıki listede gördüğümüz :

● 1 inci, 2 nci ve 3 üncü bahirler, yânî **(Hezec, Recez ve Remel) bahirleri**, birbirlerine yakın oldukları ve ayni bir kök-

den çıktıkları *için*, berâberce bir grub veyâ dâire teşkîl ederler ki, buna **1 inci Grub, veyâ asıl adiyle: (Dâire-i Mü'telife)** denir.

● 4 üncü, 5 inci, 6 ncı ve 7 nci bahirler, yânî: **(Münserih, Muktedab, Muzârî, Müctes')** bahirleri de, kök ve husûsiyetleri dolayısiyle müşterek bir grub teşkîl ederler. Buna da: 2 nci Grub, veyâ asıl adiyle: **(Dâire-i Muhtelife)** denir.

● 8., 9., 10., 11. ve 12 nci bahirlerin, yânî **(Serî, Karîb, Cedîd ve Hafîf)** bahirlerinin meydana getirdikleri gruba: 3 üncü Grub, veyâ **(Dâire-i Mütenevvia)** denir.

● 13. ve 14 üncü bahirlerin, yânî **(Mütekaarib ve Mütedârik)** bahirlerini içine alan gruba da: 4 üncü Grub, veyâ asıl adı ile: **(Dâire-i Müttefika)** adı verilir.

Mûsikîde üsullerin çıkışı, mürekkeb üsullerin doğuşu, nasıl belli kaide, ölçü ve prensipler dâhilinde oluyorsa; **Aruzda** da **bahirlerin teşekkülü, dâimâ belli kaide, ölçü ve prensipler dâhilinde olmaktadır.**

Birbirlerine yakın olup da, ayni bir grub veyâ ayni bir dâire içinde toplanan bahirlerin kök îtibâriyle müşterek oluşlarına, ve ayni bir kökden nasıl çıktıklarına bir misâl olmak üzere, 1 inci Grubu, yânî (Dâire-i Mü'telife) yi meydana getiren Hezec, Recez ve Remel bahirlerini gösterelim

Bu grubdaki Recez ve Remel bahirleri, kök îtibâriyle Hezec bahrinden çıkmışlardır. Şöyle ki

Bilindiği üzere Hezec Bahri: Bir mısrâda 4 dâne **(mefâîlün)** ün bulunmasiyle oluyordu. Bunlardan ikisini yan yana yazalım :

mefâîlün mefâîlün

Bunların işâret edeceğimiz hecelerini okursak

mefâ | îlün mefâ | îlün = (îlün mefâ)

olur ki, bunun karşılığı: **(müstef'ilün)** dür. Çünki lügat dilinde (îlün mefâ) diye bir kelime yoktur. (îlün mefâ) nın dengi ve karşılığı olarak tesbît olunan (müstef'ilün) ise, (Recez Bahri) nin aslî unsurudur. Her mısrâda bundan, yânî (müstef ilün) den 4 dânesinin yan yana gelmesiyle — bilindiği gibi — Recez bahri meydana geliyordu.

Şimdi de şu heceleri okursak :

mefâî | lün mefâî | lün = (lün mefâî)

olur ki, bu da: **(fâilâtün)** demektir. Çünki lügatde (lün mefâî) diye de bir kelime yoktur. **(fâilâtün)** kelimesi bunun dengi, ve ritim îtibâriyle eşitidir. (fâilâtün) ise, (Remel bahri) nin aslî unsurudur.

Şu halde Recez ve Remel bahirleri, Hezec bahrinden çıkıyor demektir.

İşte bu husûsiyetleri dolayisiyle bu üç bahir, ayni bir grub veyâ dâire içinde toplanmışlardır ki, buna da 1 inci Grub, veyâ (Dâire-i Mü'telife) adı verilmiştir.

Ayni şekilde, 2 nci grubdaki **(Münserih)** bahrinden :
Muktedab,
Muzârî, ve
Müctes' bahirleri;

3 üncü grubdaki **(Serî)** bahrinden
Karîb,
Cedîd,
Hafîf, ve
Müşâkil bahirleri;

4 üncü grubdaki **(Mütekaarib)** bahrinden de, **(Mütedârik)** bahri doğmuştur.

Arab aruzuna dâhil bulunan, ve her beytinde 6 dâne **(müfâaletün)** ihtivâ eden **(Vâfir)** bahrinden ise, her beytinde 6 dâne **(mütefâilün)** bulunduran **(Kâmil)** bahri doğmuştur.

10 — Misâl olarak verdiğimiz bestede görüldüğü gibi, muhtelif değerdeki notaların (Diyez) veyâ (Bemol) gibi ârızalar alarak, veyâ hiç ârıza almadan, gâyeye uygun şekilde 5 çizgide yerleştirilmesiyle, ve karardaki notanın adına göre, nasıl makamlar meydana geliyorsa; **isimlerini kaydettiğimiz bahirleri meydana getiren çeşitli tef'ilelerin** de **muhtelif şekillerde kullanılmasiyle, adı geçen bahirlerden muhtelif vezin şekilleri doğmuştur.**

Nasıl, belli kaide, ölçü ve prensiplerle 14 bahir meydana gelmişse, ayni üsul ve kaidelerle :

Hezec	bahrinden	16	vezin,
Recez		13	
Remel		22	
Münserih		16	
Muktedab		5	
Muzârî		12	
Müctes'		7	
Serî		6	
Karîb		5	
Cedîd		3	
Hafîf		6	
Müşâkil		3	
Mütekaarib		6	
Mütedârik		4	vezin doğmuştur ki, yekû-
		124	nu: 124 vezin eder.

Buna 14 bahrin ilk yânî aslî vezinlerini de ilâve edecek olursak, Türk ve Îran aruzunda 138 veznin mevcût olduğu anlaşılmış olur.

Biz burada, bâzı vezinlerin, ancak hareke ve nüans farklariyle ayırt edilebilecek derecede birbirlerine yakın olduklarını dikkate alarak, Türk ve İran aruzunu teşkîl eden bu vezinlerden ancak 88 tânesini; Arab aruzuna âit vezinlerden de ancak iki tânesini göstereceğiz.

Matematiğe, yâhut Analitik Geometriye âit bir problemi çözmek kadar zevkli olan, bu bahirlerin birbirlerinden çıkışını, ve her bahirden bu kadar çok sayıdaki vezinlerin doğuşunu; yâni zihafları, illetleri, sebebleri, vetedleri, teferruat olmaları dolayisiyle anlatmıyacağız.

Yalnız; ses âhengini bütün husûsiyet ve kaideleriyle anlatan ilim, nasıl mûsikî ise; **nazım âhengini de en ince üsul ve kaideleriyle tesbît edip gösteren ilmin : Aruz** olduğunu, ve buna âit daha ince kaidelerin Aruz'a âit kitaplarda mevcut bulunabileceğini söylemekle iktifâ edeceğiz.

Çünki, ve hemen bildirmeliyiz ki, Aruz'a âit 138 vezinden ancak 20 kadarı Türk Fonetiğine uygun olup, diğerleri daha çok Arabcaya ve Farscaya uymaktadır..

Esâsen, Arap yarımadasında, aruzun keşfolunduğu târihden bir kaç asır evvel bile, çok defâ bu vezne uygun şiirler söylenmişti.

Gerçi aruzu bilmiyorlardı; fakat zengin ve fasih dilleri, fıtrî istîdatları, kapalı ve açık hecelere, kısa ve uzun vokallere âit irsî melekeleriyle bu işi kolayca başarıyorlardı. Mûsikî bilgisi olmayan, ve fakat müstesnâ bir duyuş, ses ve kulak hâfızasına sâhib bulunan okuyucular gibi, bunlar da bu işin nazariyatcılarını hayretlere düşürecek şiirler söylemişlerdi!..

Onlar için şâir oluş, ve şâirâne düşünüş, hakîkaten fıtrî ve âilevî bir hasletti. Bunda; müstesnâ dillerinin, yaşadıkları iklîm ve beldenin, örf ve âdetlerinin de rolü, muhakkak ki büyüktür :

Gök yüzünün nikapsız göründüğü,
Yıldızların teker teker sayıldığı,
Mehtâbın, insanı çılgına döndürdüğü,
Mahrûmiyet diyârı,
Alevler memleketi,
Sırların beşiği... Çöl...

Böyle bir muhitte şiir; yalnız vezinli ve kafiyeli söz söylemek değil, ayni zamanda hayâtî bir mecbûriyettir. Hattâ hayâtın kendisidir. Çünki bununla, bütün bir hayât, bütün bir akış ve yaşayış dile gelecektir. Dertler, çileler, ümidler, yeisler, aşklar, heyecanlar; mânâ ve ifâdelerini bunda bulacaklardır.

«Çölün ortasında, karın tokluğuna yük ve insan taşıyan deveci; sıkıntısını gidermek, yeisden kurtulmak, devesini gayrete getirmek için, şiirden meded umar.» (1).

Hayvanların en gayretlisi, en uysalı ve en mütehammili olan deve, çöl güneşinin ateşden alevini giye-giye, ve onun yakıcı şu'lelerini içe içe giderken, bir ara tâkati kesilir, adımları seyrekleşir; gözlerinde içler yakan bir bakış belirir. İşte o sırada tîz ve yanık, bir ses işitilir.

«Bu ses; asâsı elinde, ageli başında olan, ve devesinin ardında yalın ayak yürüyen devecinin sesidir.» (1).

«Bu ses; ne bir neşîde, ne bir basit nağmedir; gerçek bir şi'rin ta kendisidir!..» (1).

«Bu şi'riyle deveci; derdini-çilesini Yaradan'ına arzetmek ister...» (1).

«Deve; sâhibinin dediklerini temâmen anlar; kızgın çölde yalnız olmadığını, dert çekenin kendisinden ibâret bulunmadığını hisseder;» (1).

«Adımlar sıklaşır,»
«Yürüyüş hızlanır,»
«Ümidler belirir,»
«Kederler silinir,» (1).

---

(1) Târîh-i İslâm: Şehbender zâde Ahmed Hilmi.

Devecinin: (Hay yâ) diyen teşvikleri işitilir, ve O, şu sözlerin arabcasiyle seslenir :

«Develeri dövmeyiniz,»
«Onlar, kendileri giderler!..»
«İşte zâten yaklaştık;»
«Yiyecek bulacağız, içecek bulacağız...» (1).

Görülüyor ki burada şiir, yalnız bir kuvvet kaynağı değil; ayni zamanda, işleri çabuklaştıran; rûhu maddeye, hayâtı ölüme galebe ettiren bir vâsıta olmaktadır.

Böyle bir ortamda, herkes şâirdir. Ve şâir,

«Bu vâsıta ile; kendini kuşatan tâbîatı; seyâhatine rehberlik eden burçları; kendisiyle berâber çölü kat'eden canlı varlıkları; yol üstündeki vâhaları; hayat dolu kuyuları; yolunu bekleyen sevgiliyi; aşkını, sevdâsını; oba ve kabîlesini; ve bunlara âit haslet ve meziyetleri; hülâsa: muhîtini, vârını, herşeyini, en mükemmel bir tarzda ve şiir hâlinde ifâde etmek imkânını bulur.» (2).

Makinenin olmadığı, tekniğin bulunmadığı o devirlerde şiir ne ise, tesirleri bakımından, bugün de hemen hemen aynidir.

Çünki (Şiirde; dâima hikmet, ve dâimâ sihir vardır.) (3).

Evet, Aruzu bilmiyorlardı; fakat ona uygun nice şiirler söylemişlerdi...

Bu beldede şiir; önceleri, darb-ı meseller, hikmetli sözler ve kısa cümle ve mısrâlar hâlinde başladı; daha sonra bu sözlere ayni ölçü ve kafiyede sözlerin ilâve olunmasiyle beyitler

---

(1) Târîh-i İslâm: Şehbender zâde Ahmed Hilmi.
(2) Hadîs-i şerif mealleri.
(3) Târîh-i Dîn-i İslâm.

meydana geldi. Kasîdeler, gazeller, mersiyeler ve şiir hâlindeki hitâbeler artık bunu tâkiyb etti.

Bu gelişme, yalnız bir bölgeye münhasır da kalmadı; kısa bir zamanda Arab yarımadasının her tarafına yayılmış oldu. Bu yayılmada; yukarıda arzettiğimiz, muhit durumu, lisan zenginliği, dil âhengi, fıtrî istîdad, örfler ve âdetler gibi hususlar yanında; sık sık tertîb olunan şiir müsâbakalarımn, halkın bunlara olan rağbet ve alâkasının, müsâbakalarda derece alanların, ve umûmiyetle şâirlerin ictimâî mevkîlerinin de büyük rolü olmuştu!..

Mîlâdın henüz 6 ncı asrı idi ki, Arabistan yarımadasına şâmil bir şiir dili teessüs etmişti. Hem de bu dil, yalnız ünlü şâir ve hatîblerin değil; ayni zamanda halkın ve çobanların da dili idi. Herkes fasih konuşuyor, ve herkes bu dille şiir söylüyordu.

Artık şâheserler devri başlamıştı!..

Mekkenin Ukâz çarşısında okunan şiirlerden pek çoğu; konu ve muhtevâ, hayâl ve âhenk, vezin ve kafiye yönünden kusursuz oldukları gibi, bunları değerlendirecek insanların sayısı da — kadın ve erkek olmak üzere — binleri buluyordu!.. Üstün dereceler alan ve böylece: (Boğaza takılan elmas bir gerdanlık gibi) Kâ'be'nin dıvarına asılan ve (Muallekaat-ı sebî') adı verilen 7 şiir, bugün dahî Dünyâ edebiyâtının şâheserlerindendir.

İşte bu sıralarda, yânî Arab şiir ve edebiyâtının, şâhika devrini yaşadığı, benzerinin bulunmadığı bir zamanda, bu ünlü şâirleri, bu müstesnâ edibleri, hayretlere düşüren, dehşetlere garkeden bir hâdise zuhûr ediyordu

Kur'an âyetleri nâzil olmağa başlamıştı!..

Bu âyetlerin yanında; fesahât ve belâğatin ebedî birer nümûnesi olarak kabûl edilen 7 askının şiirleri, Güneş ışığı karşısındaki sönük mum alevine dönmüştü!..

Âyetlerden bâzıları şunlardı :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ

مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ (1) (2)

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ

يَخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْز۪يلاً مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا

فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ

فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ

الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ (1)

---

(1) Alak sûresi - âyet: 1-5.

(2) Gerek bu âyetleri ve gerekse yüce Kur'ânımızın temâmını aslî yazısı ile, kendi kendine ve en kısa zamanda okumak isteyenler için «Kur'an Rehberi» adlı kitabımızı tavsiye ederiz. Mânasını öğrenmek isteyenler için de üstad Hasan Basri Çantay'ın «Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm» adlı eserini sağlık veririz.

(1) Tâhâ sûresi - Âyet: 1:8.

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوٰى ﴿٣﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ
فَاسْتَوٰى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴿٨﴾ فَكَانَ
قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ﴿٩﴾ فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ
الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى
﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى
السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ
رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾ (2)

•

وَاِنْ كُنْتُمْ فٖي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهٖ
وَادْعُوا شُهَدَٓاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٢٣﴾

---

(2) Necim sûresi - Âyet: 1:18.

(Eğer kulumuz Muhammed'in üzerine parça-parça, sûre-sûre, âyet-âyet indirdiğimiz Kur'ân'ın Allah Kelâmı olduğundan şübhe ediyorsanız, ve bunları biz de söyleyebiliriz şeklindeki iddianızda doğru ve samîmî iseniz, haydi siz de onun benzerinden bir sûre meydana getirin. İsterseniz, Allah'dan başka şâhidlerinizi, yânî taptığınız putları da yardıma çağırın!.) (1).

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا

(Fakat bunu yapamazsınız, ve hiç bir zaman da yapamıyakacaksınız!..) (2).

Bu fesâhat ve belâgat, ve bu meydan okuyuş karşısında, devrin ünlü şâirleri, edibleri, hatibleri, şaşkına döndüler; mukaabele etmeğe yeltendiler, muvaffak olamadılar; bir kısmı İslâmı kabûl ettiler; diğer bir kısmı da hınçlarından, kahırlarından ölüp gittiler!..

Bir kaç bin beyti ezbere bilenler, şimdi artık Kur'ân âyetlerini ezberlemekle meşguldüler!..

7 Askının birinci şâiri olan İmriül Kays'ın, ayni zamanda kudretli bir şâire olan kızı;

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ
الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۞

Âyetini duyunca, bunun fesâhat ve hakîkati karşısında

---

(1) Bekara sûresi - Âyet: 23.
(2) Bekara sûresi - Âyet: 24.

çılgına döndü, ve hemen koşarak, Kâ'be duvarında asılı bulunan babasına âit şi'ri, artık kıymetin kalmadı diyerek, tuttuğu gibi yere indirdi; ve İslâmiyeti kabûl etti.

Muallakaatın ünlü şâiri Lebîd de İslâmiyeti kabûl etmişti. Bir gün Hazreti Ömer kendisine, bir şiir okumasını söyleyince: (Bekara Sûresi) ni okuyarak: **(Cenâb-ı Hak bizden şi'ri aldı, ve onun yerine bunu lûtfetti.)** cevâbını verdi.

Hazret-i Âişe, bu zâte âid 1000 beyti ezbere biliyordu.

Lebîd; müslüman olduktan sonra — ki 145 yaşına kadar yaşamıştır — ancak, o da âhir ömründe olmak üzere bir beyit söylemiştir ki, mânası şudur :

(Allâh'a hamdolsun ki, ecelimden önce bana İslâm elbisesini giydîrdi.)

Vefât ettiği zaman, Hazret-i Âişe: (Allah, Lebîd'e rahmet etsin...) diyerek, iki beytini okumuştu!..

Artık sadâ: Kur'ân'ın sadâsı; hakîkat: O'nun hükümleri; okunan: O'nun âyetleri idi!..

Bu nur; en kısa bir zamanda Arabistanı, Afrikayı, Asyayı sarmış; ve İspanya yoliyle Avrupaya atlamıştı.

Artık bu yepyeni devrin; îmanlı, amelli, zikirli, Kur'anlı nice şâirleri, hak seven, hak gözeten nice âlim ve edibleri meydana gelmişti.

İşte bunlardan biri de; Hicretin 100 üncü, Mîlâdın 722 nci senesinde Basrada doğan; rûhu, maddesi, mâna ve fikirleri îtibâriyle tam ve özbeöz bir Türk hüviyyetine sâhib bulunan **İmam Halîl Bin Ahmed** adındaki bir zâttı.

İmam Halîl Bin Ahmed; Hac farzını yerine getirmek için Mekkeye gitti, Kâ'be'nin siyah örtüsüne yapışarak :

(Yâ Rabbi!. Bana öyle bir ilim ver ki; şimdiye kadar hiç kimse onu bilmemiş olsun!..) diye düâ etti.

Dönüşte, Yüce Peygamberimizi ziyâret etmek üzere Medîne'ye uğradı. Medîne sokaklarından birinde, yaşlı bir zâtin çocuğuna :

(Neam - lâ), (Neam - lâ lâ) kelimelerini söylettiğini gördü.

— Çocuğa ne söyletiyorsun? diye sordu.

O zât :

— Bu; ecdaddan gelen bir âdettir ki, adına: (Neîm) derler; çünki bu kelimelerin içinde (neam) tâbîri vardır, dedi.

Arabcada (neam = evet), (lâ = hayır) demektir.

İmam Halîl'in düâsı, kabûl olunmuştu. Bu hâdise, ve bu duyduğu kelimeler ona, Aruz ilmini keşfettiriyordu :

(neam lâ) dan = **(feûlün),**
(neam lâ lâ) dan da = **(mefâîlün)** vezni doğacaktı!..

Zâten bir çok keşiflerin esâsı, bu nevîden tesâdüfler değil midir?..

Arşimet prensibi, Câzibe kanunları, ve daha nice keşifler, böyle olmamış mıydı?!..

Dr. Jenner'e çiçek aşısını keşfettiren, bir köylü kadının: (Süt sağan şahısların, geçirdikleri basit bir rahatsızlıktan sonra, çiçek hastalığına tutulmadıklarını) söylemesi değil miydi?.

Keşiflere sebeb olan hâdiseler, kâinat yaratılalı hep olagelmekde, ve insanlar, bunları her zaman görmekde iken; neden ancak bâzılarının nazar-i dikkatlerini celbetmiştir?. Bu insanlarda bir fevkal'âdelik mi vardır?..

Evet!. Bu husus, bu dâhiyâne sezişler inkâr edilemez; ama, bu işte, ilmin, kültürün de çok büyük rolü olduğunu kabûl etmek mecbûriyetindeyiz!..

Nitekim Aruz ilminin kâşifi olan İmam Halîl bin Ahmed de, devrinin büyük âlimlerindendi; bir çok ilimlerde eserler vermiş, talebe yetiştirmişti... Ezcümle :

● Yıldızlar ilmine ve matematik kültürüne sâhibdi: **(Kitâb-ün-nükat veşşekil)** adlı eserin müellifi idi.

● Tam bir mûsikîşinasdı; bu mevzûda: **(Kitâb-ün-niğam)** ve **(Kitâb-ül-îkaa')** adındaki eserleri yazmıştı..

● Fevkal'âde bir dil ve gramer bilgisine sâhibdi. Bu ko-

nuda da: **(Kitâbün finnahvi vel-lüğa)**, **(Fâit-ül-ayni fillüğa)**, **(Kitâbün filavâmil)** adındaki eserleri vermişti.

● Büyük bir edibdi; meşhur ediblerin, ünlü şâirlerin söz ve beyitlerini bir araya getiren: **(Kitâb-üş-şevâhid)** adlı eseri yazmıştı.

● Şâirdi; çok içli şiirleri vardı. Oğluna şiir hâlinde bâzı tavsiyelerde bulunmuştu.

Demek oluyor ki, fıtrî isti'dâdı, ve derin sezgisi yanında, O;
1 — Yıldızlar ilmine, ve matematik kültürüne de sâhibdi.
2 — Mûsikîşinastı.
3 — Dil bilgini idi.
4 — Edibdi.
5 — Şâirdi.
Ve ayni zamanda, kudretli bir din âlimi idi.

● O; yıldızlara ve matematiğe âit derin vukûfu ile; kâinatdaki ilâhî nizâmı, seyr ve hareketi, düzen ve tertîbi görüyor, ondaki ezelî ve ebedî âhengi seziyordu!..

● Mûsikî kültürü ona; kâinattaki bu âhengin ses şeklindeki tecellîsinin tesbîtinde yardımcı oluyor; ses ve nağmelerin; vezinler, darblar, üsuller ve makamlar hâlinde ifâde edilmesini sağlıyordu.

● Duygu ve müşâhedelerini; dil bilgisine âit geniş kelime hazinesi sâyesinde, ve gene bu bilgiye âit kaideler çerçevesinde; edebî hüviyyeti ve şâirlik rûhiyle kolayca tesbît imkânını buluyordu.

● Bu açık hüviyyeti, ve kudretli bir din âlimi oluşu sebebiyle, Kur'ân'ın eşsiz fesâhat ve belâgati, onun üzerinde, ayrıca ve bilhassa te'sîr icrâ ediyordu.

● Emînim ki; edebî zevkinin teessüsünde en mühim âmil: **Kur'andı!..**

Kur'ân; bir şiir kitâbı değildi, amâ; ilimlere mevzû, sanatlara model veren, **(Kuru ve yaş ne varsa, hepsini bildiren)** Allah kelâmı değil mi idi?..

Onun âyetlerine; hakîkat ve âhenk yönünden, fesâhat ve belâgat cihetinden benzer olabilecek, hangi söz ve hangi şiir vardı?..

Îman eden, okuyan, mânasını bilen her mü'min; nasıl Kur'anda aradığını bulur, müşkilini halleder, sırlar keşfederse; nasıl rûhunun yıkandığını, yorgunluğunun gittiğini, vicdânının temizlendiğini hissederse; İmam Halîl de, O'nu okurken, şübhesiz ki bütün bunları yaşıyor, ve ayni zamanda keşfettiği ilmin, yânî Aruz'un sırlarını, mefhumlarını gene orada buluyordu!..

Zannederim ki O :

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

Âyetini okurken, bu ayetin fesâhatı ona, keşfettiği Remel bahrini düşündürüyor; ve bu âyeti : (1).

(Len tenâlül/birra hattâ/tünfiKû mim/mâ tühibbûn) taktîi ile okurken

(fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün) veznini hatırlıyordu!..

Ayni şekilde şu âyetler ona, belki de şu vezinleri düşündürmüştü

●

اَلَّذٖٓي اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۝ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝

(Ellez'î en/kada zahrak/verafa'nâ/leke zikrak) (2).
(fâilâtün / feilâtün / feilâtün /feilâtün)

●

---

(1) Âli Imran sûresi - Âyet: 12.
(2) Inşırah sûresi Âyet: 3-4.

رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً

(Rabbenâ en/zil aleynâ/mâideh) (3)
(fâilâtün / fâilâtün / fâilün)

●

وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ

(Ve cifânın/kelcevâbi/ve kudûrir/râsiyât)
(feilâtün / fâilâtü / feilâtün /fâilât) (4).

●

فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا

(fe elkûhü/alâ vechi/ebî ye'ti/beSîrâ) (5)
(mefâîlü / mefâîlü /mefâîlü /feûlün)

●

دَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا (14)

(Dâniyeten/aleyhim/Dilâlühâ/ve z'üllilet/kutûfühâ/tez'lîlâ) (6)
(müfteilün/ feûlün /mefâilün/ mefâîlün /mefâilün /mef.ûlün)

●

(3) Mâide sûresi - Âyet: 14.
(4) Sebe sûresi - Âyet: 13.
(5) Yûsuf sûresi - Âyet: 93.
(6) Dehr sûresi - Âyet: 14.

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ

(Evkellez'î /merra alâ/karyetin...) (7)
(müstef ilün/müfteilün/fâilün)

İmam Halîl Ahmed'in; duyguları, sezgileri, ve muhtelif ilimlerdeki derin bilgileri yanında, Aruz ilmini keşfetmesine bilhassa âmil olan, O'nun Hac yolculuğu, yânî Ka'beyi ziyâreti, ve orada ettiği düâ idi. Ka'benin diğer bir adı da (Aruz) olduğu için, O; keşfettiği bu yeni ilme (Aruz) adını verdi.

O; Aruzu yalnız keşfetmekle kalmadı; ayni zamanda ona âit kaaide ve prensipleri de vaz'etti.

(فعل) modelini esas alarak, (sebeb), (veted) gibi bâzı kelime ve mefhumlarla, vaz'ettiği prensipler dâhilinde, yukarıda bildirdiğimiz 8 tef'ileyi, yânî: (feûlün, fâilün, mefâîlün, fâilâtün, müstef ilün, mef ûlât, müfâaletün, mütefâilün) gibi modelleri meydana getirdi.

Sonra bunlardan, (zihaflar), (illetler) adını verdiği mefhumlarla, ayni prensipler dâhilinde Arab Aruzuna âit 15 bahri, ve bunları içine alan 5 dâireyi meydana getirdi ki, şunlardır :

1 inci dâire :

1 — Tavîl	bahri	Bir beyitte 4 defâ	(feûlün - mefâîlün)
2 — Medîd		» » »	(fâilâtün - fâilün)
3 — Basît			(müstef ilün - fâilün)

2 nci dâire :

4 — Vâfir	Bir beyitte 6 defâ	(müfâaletün)
5 — Kâmil	» » »	(mütefâilün)

3 üncü dâire :

6 — Hezec	(mefâîlün)
7 — Recez	(müstef ilün)
8 — Remel	(fâilâtün)

(7) Bekara sûresi - Âyet: 259.

4 üncü dâire :

9 — Serî	Bir beyitte 2 defâ	(müstef ilün - müstef ilün - mef ûlât)
10 — Münserih	» » »	(müstef ilün - mef ûlât - müstef ilün)
11 — Hafîf		(fâilâtün - müstef ilün - fâilâtün)
12 — Muzârî		(mefâîlün - fâilâtün - mefâîlün)
13 — Muktedab		(mef ûlât - müstef ilün - müstef ilün)
14 — Müctes'		(müstef ilün - fâilâtün - fâilâtün)

5 inci dâire :

15 — Mütekaarib	Bir beyitte 8 defâ	(feûlün)

İşte bu 5 dâire ile, 15 bahir, doğrudan doğruya Aruzun kâşifi olan İmam Halîl Ahmedin kendi buluş ve eseridir.

Bütün bunları, (Kitâb-ül-Arûz) adını verdiği eserinde bildirmiştir.

Her fânî gibi, bu zât de üfûl etti. Ömrünün 70 inci senesinde, yânî Hicretin 170, Mîlâdın 792 nci senesinde, meşhur bir çok ilim adamları ve keşif sâhibleri gibi fakr u zarûret içinde; ve Hazret-i Alî'nin: (İlim, rızka mahsûben verilir) sözünü doğrulayarak vefât etti.

Zâten o, hayâtı boyunca, maddeye hiç kıymet vermemişti. Basra kenarında bir kulübede otururdu; fakat o kulübe, devrin ünlü âlimleri ile ve o yolda yürüyen nice talebelerle dolup taşardı.

Evet, İmam Halîl vefât etti; fakat eseri-buluşu, en kısa bir zamanda İslâm âlemine yayılıverdi!.. Buna bakarak, yeni yeni sistemler ileri sürüldü.

Ahfeş-ül-evsaf ismindeki bir zâtin ileri sürdüğü, her beyitte 8 adet (fâilün) ihtivâ eden Mütedârik bahri, (Dâire-i müttefika) ya ilâve olundu...

Aruz'un te'sirleri, ilk defâ Îranda görülmeye başladı.

Dilleri; hakîkaten âhenkli ve zengin olan Îran şâirlerince, Aruz vezni, kolaylıkla benimsendi. Hattâ kendileri tarafından biraz daha geliştirildi: **(Cedîd), (Karîb), (Müşâkil)** bahirleri bunlar tarafından îcâd olundu.

Her bahirden, belli kaidelere uyarak bir çok vezinler çıkardılar. Nihâyet bunları, Ahfeş tarafından keşfolunan (Mütedârik) bahri ile birlikte şöylece tertîb ettiler:

Dâire-i Müttefika :

Mütekaarib bahri	(İmam Halîl'in)	(Her beyitte 8 defâ - *feûlün* -)
Mütedârik bahri	(Ahfeş'in)	(Her beyitte 8 defâ - *fâilün* -)

Dâire-i Serîa

Cedîd bahri	(Îranlıların)	(Bir beyitte 2 defâ : *fâilâtün - fâilâtün - müstef ilün*)
Karîb bahri	(Îranlıların)	(Bir beyitte 2 defâ : *mefâilün - mefâilün - fâilâtün*)
Müşâkil bahri	(Îranlıların)	(Bir beyitte 2 defâ : *fâilâtün - mefâîlün - mefâîlün*)

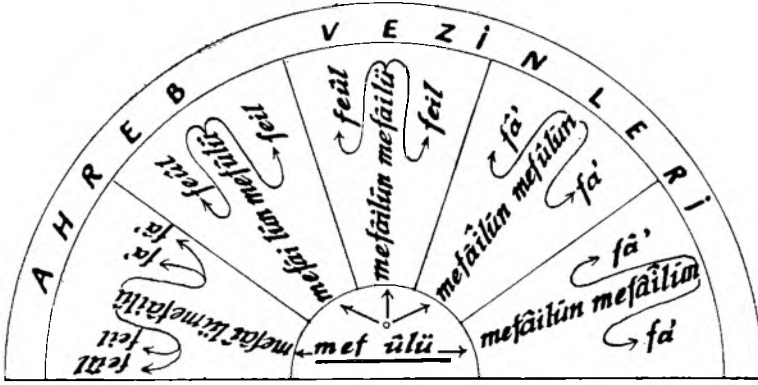
Böylece Aruz bahirleri, 6 grubda, yânî 6 dâirede toplanmış 19 bahirden ibâret bir sistem hâline getirildi.

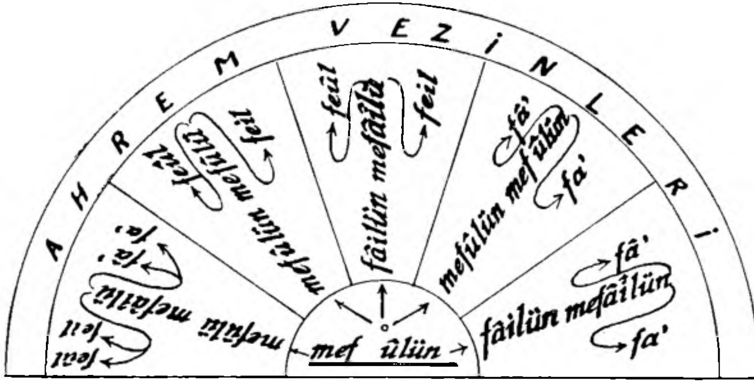
Ayrıca bu bahirlerden, yukarıda da işâret ettiğimiz gibi, birçok vezinler çıkarıldı.

Gene Îran edib ve şâirleri tarafından olmak üzere, ayrıca Hezec bahrinin türlü şekillerinden ibâret 24 dâne Rübâî vezni bulundu ki, bunlara **(Ahreb) ve (Ahrem)** vezinleri denir.

(Ahreb) vezinleri: **(mef ûlü)** ile;

(Ahrem) vezinleri ise: **(mef ûlün)** ile başlar ki, şunlardır:

Îranlılar; Arab şâirleri tarafından çok kullanılan, ve fakat Farscanın dil yapısına ve bu dilin üslüp ve âhengine pek uymayan **(Tavîl, Medîd, Basît, Kâmil ve Vâfir bahirlerini)** yânî bu 5 bahri, zamanla terkettiler; ve geriye kalan 14 bahri de,

ayrı bir tasnîfe tâbî tutarak 4 grub veyâ 4 dâire hâlinde topladılar ki, bunları ileride göreceğiz.

Artık Îran şâirleri, bu bahirlerde ve bunlardan çıkarılan vezinlerde olmak üzere, çeşitli konularda, ve muhtelif nazım şekillerinde; ve bilhassa rubâiyat sâhasında âhenkli, hikmetli fevkal'âde şiirler yazıyorlardı.

Bâzı vezinleri, bâzı şiir nevîleri için kullanmak, bunlarca âdet hâline gelmişti.

Redif üsûlü de, hemen-hemen bunlara âit gibiydi!..

BÖLÜM VI.

Aruz'un Türk Edebiyatına İntikali ve Türk Diline Tesirleri

BİZ; kendi öz malımız olan Aruz veznini; iki-üç asırlık bir zaman farkiyle İranlılardan aldık. Tertib ve tasnif yönünden de, mühim bir değişikliğe tâbî tutmadık. Biz zekâmızı, muvaffakıyetimizi; fonetiğimize uygun vezinlerde yazıp, diğer vezinleri oldukları yerde bırakmak sûretiyle gösterdik. Kullandığımız vezinleri de Türk potasında eriterek, âdetâ millî vezinler hâline getirdik. Hele (Remel, Müctes', ve Hezec) bahirlerinde ölümsüz şiirler verdik.

Bu işe de; önceleri, hece veznine yakın olan aruz kalıplarını tercih ederek başladık. Nitekim Aruzla yazılmış ilk Türk eserlerinden biri olan ve 7000 kadar beyti ihtivâ eden (Kutadgu bilig) adlı manzûme, mesnevî tarzında ve hece vezninin 11 lisine tekâbül eden (Mütekaarib) bahrinin **(feûlün feûlün feûlün - feûl)** vezninde idi.

Geniş bir edebiyat kültürüne sâhib olan şâir ve ediblerimizin himmetleriyle, kısa zamanda, aruzun diğer kalıplarında da şiirler yazılmağa başladı.

Şark Türkçesînin, kayalar gibi sert kelimelerini incelte incelte, aruzun vezinleri içine yerleştirmek; ve yerine göre, Arabca ve Farscadan en fasîh kelimeleri alarak, bunları Türk potasında eritip, Türk gramer ve fonetiğine tatbîk ederek, benzeri olan kelimelerle mübâdele etmek sanatı, Türk'ün dehâsının eseridir. Lâtince menşe'li dilleri kullanan Garb milletlerinden hiçbiri, bu başarıyı gösterememişler, yânî derledikleri yabancı kelimelere kendi millî elbîselerini gereği gibi giydirememişlerdir.

10 asra yakın bir çalışmanın; olmaz deneni olur yapmanın; ve böylesine bir gayret ve himmetin netîcesidir ki, dilimiz :

Şark Türkçesinin gunneli sesinden,

Dudakları yana doğru gererek, âdetâ birbirine yapıştırırcasına çıkarılan yaygın sadâsından,

Ve bilhassa onun kulakları tırmalıyan haşin kelimelerinden kurtularak;

Ağız boşluğunu temâmen kaplıyan,

Açık ağızla, dilin ve dudakların serbestce hareketiyle çıkartılan,

Kulağı tahrîş etmiyen; âhenkli, dolgun ve pürüzsüz binlerce kelimeyi ihtivâ eden, ve bu hüviyyetiyle de dünyânın en zengin ve en fasih dillerinden biri olan Garb Türkçesi hâline inkılâb etti.

En azından 10 asırlık haşmet ve şevket dolu bir mâzînin, târihlere şan veren bir imparatorluğun zaferleri-fetihleri, marş ve besteleri, mühim hâdiseleri, evet bütün bunların hepsi, aruzla yazılmış dîvanların ruh ve mâna dolu beyitleri içindedir.

Bu büyük milletin, târih şuuruna sâhib üstün kabiliyet ve ehliyeti hâiz asîl şâirleri; bu büyük işi, hem de aruzun 20 kadar vezni içinde başarmak kudretini göstermişlerdir.

Nitekim aruzun dâhî üstâdı Mehmed Âkif Bey, Safahat adlı ölümsüz eserinde, bu vezinlerden ancak 12 dânesini kullanmış, Arab aruzuna âit (Vâfir) ve (Kâmil) bahirlerinden de birer şiir yazmıştır. Fakat dâhî Üstad; bu 14 vezinle, Türk dilinin en fasîh ve en belîğ misâllerini dile getirmiş; Türk'ün azamet ve şevketini, zevk ve asâletini, ve O'nun zafer günlerini, felâketli anlarını bu vezinlerle terennüm etmiştir. Ve bu hareketiyle de: kendi öz malımız olan ve fakat başka ellerde biraz şekil değiştirmiş bulunan Aruz vezninin, yeni baştan Türk potasında eriyip de Türk elbîsesini giyince; mûsikîde, yazıda, mîmârîde, O'nun îman dolu varlığından fışkıran her ilimde, Güzel sanatların her şûbesinde olduğu gibi; ne kadar olgun, ve ne derece zarîf, âhenkli, ve ayni zamanda mâna ve ihtişam dolu bir keyfiyet arzettiğini dünyâya isbât etmiştir.

BÖLÜM VII.

Aruz'un Bahirleri ve Misâlleri ile Aruz Vezinleri

NOT : Bu bölümde Türk nazmında kullanılmıyan ve Arap aruzunda kullanılan bazı vezin kalıplarının Türk edebiyatında örnekleri bulunmadığı için muhterem arkadaşımız (ve halen aruzu en iyi kullanan şairlerimizden) Ali Ulvî Kurucudan Arapca asıllarını belirtmek ve tedris maksadı ile misaller istenmiş, isteğimiz is'af edilerek örnekler bu kitap için hazırlanarak yerlerine konmuştur. Bu izahatı, yanlış tefsire yol açmamak ve kendilerine yardımlarından ötürü teşekkürlerimizi sunmak için veriyoruz.

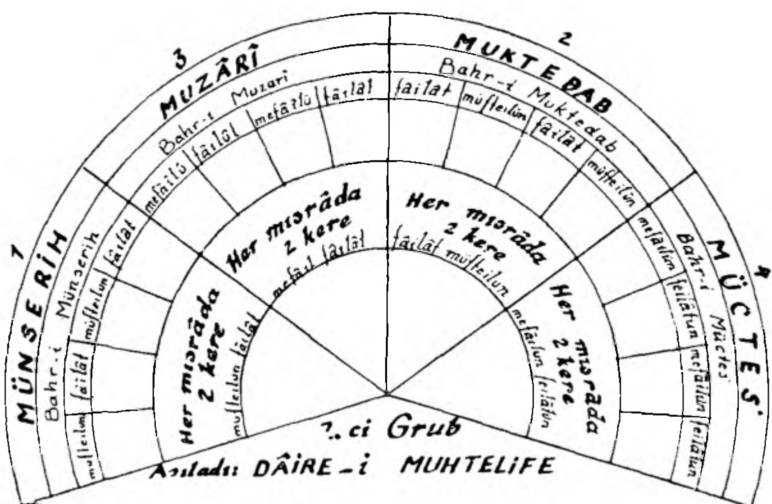
Şimdi şemalar hâlinde Aruz Bahirlerini ve misâlleriyle Aruz vezinlerini görelim

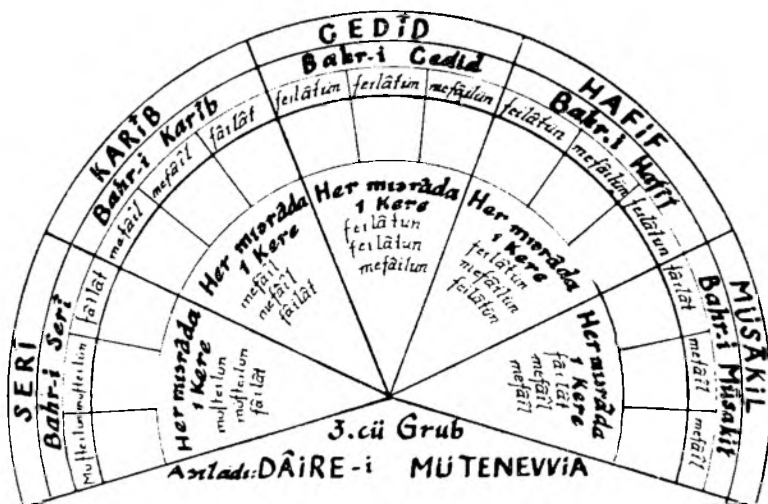
RECEZ
Asıl adı Bahr-i Recez
müstef'ilün | müstef'ilün | müstef'ilün | müstef'ilün
Esas vezni: Her mısrâda 4 dâne: müstef'ilün

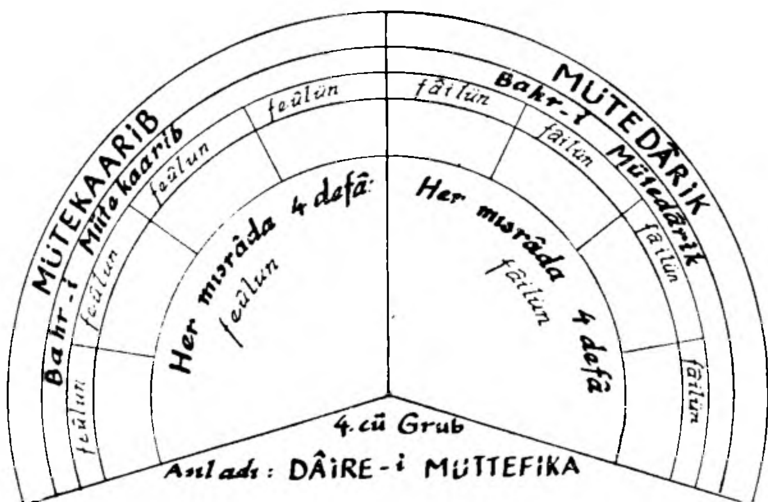
HEZEC
Asıl adı Bahr-i hezec
mefâilün | mefâilün | mefâilün | mefâilün
Esas vezni: Her mısrâda 4 dâne mefâilün

REMEL
Asıl adı Bahr-i Remel
fâilâtün | fâilâtün | fâilâtün | fâilâtün
Esas Vezni Her mısrâda 4 dâne: fâilâtün

1.ci Grub
Asıl adı: Dâire-i Mü'telife

GEDİD
Bahr-i Cedid
feilâtün
feilâtün
mefâilün
HAFİF
Bahr-i Hafif
feilâtün
mefâilün
feilâtün
MÜSÂKİL
Bahr-i Müsakil
fâilât
mefâil
mefâil
KARİB
Bahr-i Karib
mefâil
mefâil
fâilât
SERİ
Bahr-i Seri
müfteilün
müfteilün
fâilât
Her mısrâda 1 Kere feilâtün feilâtün mefâilün
Her mısrâda 1 Kere mefâil mefâil fâilât
Her mısrâda 1 Kere müfteilün müfteilün fâilât
Her mısrâda 1 Kere feilâtün mefâilün feilâtün
Her mısrâda 1 Kere fâilât mefâil mefâil
3.cü Grub
Asıl adı: DÂİRE-i MÜTENEVVİA

MÜTEKAARİB
Bahr-i Mütekaarib
feûlün
feûlün
feûlün
feûlün
MÜTEDÂRİK
Bahr-i Mütedârik
fâilün
fâilün
fâilün
fâilün
Her mısrâda 4 defâ feûlün
Her mısrâda 4 defâ fâilün
4.cü Grub
Asıl adı: DÂİRE-i MÜTTEFİKA

BİRİNCİ DÂİRE
(Dâire-i Mü'telife)

I. HEZEC BAHRİ :

1

mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

Musırrım sâ/bitim tâ can/verincê hal/ka hizmetde,
Fedâkârın/kalır ezkâ/rı‿dâim kal/b-i‿milletde...

«Nâmık KEMÂL» (1)

●

Biz‿ol âşık/larız kim, dâ/ğımız merhem/kabûl‿etmez,
Gönül her bir/devâyı mut/lak‿ister, hem/kabûl‿etmez.
Felekden şâ/h-dârû ver/seler bir dem/kabûl‿etmez...
Yanar bir çöl/dür‿iKlîm-î/muhabbet, nem/kabûl‿etmez,
O gülzârın/ki‿âteşdir/gülû, şebnem/kabûl‿etmez...

«Yahyâ KEMÂL»

(1) Türk Dili ve Edebiyatı — K. Demiray — M. N. ÖZON. Sayfa: 160.

•

Benî candan/usandırdı,/cefâdan yâr/usanmaz mı?
Felekler yan/dı‿âhımdan,/murâdım şem'/i yanmaz mı?

Kamû bîmâ/rımâ cânân,/devâyî derd/eder ihsân,
Niçün kılmaz/banâ dermân,/benî bîmâr/sanmaz mı?..

«FÜZÛLÎ» (1)

2

mefâîlün mefâîlün mefâîl (feûlün)

Fer‿almışken/tulû-i Kib/riyâdan,
Bugün bîvâ/ye‿kalmış her/zıyâdan,
Bu mülkün far/kı‿yok bir tenk/nâdan,
Niçün nûr‿in/miyor artık/semâdan?!..

«Yahyâ KEMÂL»

•

Dağılmış â/fitâb‿eşcâr/içinde,
Eser hoş bir/nesîm‿envâr/içinde,
Perîlerden,/meleklerden/beşâret!..

«Abdülhak HÂMİD»

(1) Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı — Lise III. Sayfa: 69.

3

mefâîlün mefâîlün

Behey bülbül/nedir feryâd,
Var‿eyle Hak'/dan‿istimdâd...
Hudâyî yâ/d‿et,‿olmâ yâd;
Kul‿ol kim, ô/lasın âzâd!..

«HÜDÂÎ»

4

mefâîlü mefâîlü mefâîlü mefâîl

«Zehî hiss‿ü/zehî aşk‿u/zehî nûr‿u/zehî nâr,»
«Zehî rûy‿û/zekî çeşm‿û/zehî vird‿û/zehî bâr!..»

5

mefâîlü mefâîlü mefâîlü feûlün

«Zehî akl‿u/zehî fikr‿u/zehî evsâ/f-ı dilcû,»
«Zehî azm‿ü/zehî hezm‿ü/zehî dânâ/y-ı hoşgû!..»

6

mefâîlün feûlün

«Ne bû hiss‿ü/melâhat,»
«Ne bû humk‿u/belâhat!..»

Gel‿ey mahbû/be ÇİN'den,
O şîrin köşk/içinden

Ya mektup yol/la ÇİN'den,
Ya gel hülyâm/içinden

«Yahyâ KEMÂL»

7

mef ûlü mefâîlün mef ûlü mefâîlün

«Ey yâr-i/perî — sûret,/dîdârı/na‿müştâkım,»
«Ey hûr-i/melek — sîret,/güftârı/na‿müştâkım...»

8

mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün (1)

Rü'yâda/edip ol leb-i/şîrîni/temâşâ,
Çeşmim bu/gicê gördû/şekerhâb-ı/safâyı!..

---

(1) Bu kalıbın *falûn, feilâtün, feilâtün, feilâtün* şeklinde taktî edilmesi de caizdir.

9

mef ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün

Bizdik/o hücûmun/bütün‿aşkıy/le kanatlı,
Bizdik/o sabah ilk/atılan saf/da‿yüz‿atlı.

Uçduk/Mohaç‿ufkun/da görünmek/hevesiyle,
Canlan/dı‿o meşhur/ova‿at kiş/nemesiyle!..

«Yahyâ KEMÂL»

●

Bir gün/dolu dizgin/boşanan at/larımızla,
Yerden/yedi kat ar/şa kanatlan/dık‿o hızla...

Cennet/de bugün gül/leri‿açmış/görünür de,
Hâlâ/o kızıl hâ/tıra‿titrer/gözümüzde...

Bin at/lı‿akınlar/da çocuklar/gibi şendik,
Bin at/lı‿o gün, dev/gibi‿bir or/duyu yendik!..

«Yahyâ KEMÂL» (1)

●

Gördük/leri rü'yâ,/ezelî bah/çedir‿aşka,
Her mev/simi bir yaz,/ve esen rüz/gârı başka!..

Bülbül/den‿o eğlen/cede feryâd/işitilmez,
Gül sol/mayı, mehtâb/azalıp bit/meyi bilmez!..

Hülyâ/ları, sevdâ/lı havuzlar/da serinler,
Sonsuz/gibi bir fis/kıye‿âhen/gini dinler!..

«Yahyâ KEMÂL»

(1) Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı. Lise I. — N. Banarlı. Sayfa: 22.

Bir berk/arasından/ederek öm/rü temâşâ,
Bir müd/det‿için göz/kamaşır: İş/te muhabbet!..

«Cenab ŞEHÂBEDDİN»

Bülbül/lerin‿ister/seni‿ey gon/ce dehen gel!.
Gel git/tiğinî an/mıyalım, gül/şene sen gel!.

Pâmâ/l-i şitâ ol/madan‿iklî/m-i çemen gel!
Ver hük/münü‿ey ser/v-i revan, fas/l-ı bahârın!..

«NEDİM» (1)

Gülmez/se yüzün, bah/çelerin kal/bi kan‿ağlar,
Güller/le dolar gör/se gülerken/seni dağlar!..

Meşk‿et/se sular şar/kını bülbül/gibi çağlar!..
Güller/le dolar gör/se gülerken/seni dağlar!..

«Fâruk NÂFİZ»

(1) Türk Dili ve Edebiyatı. Lise II. — M. N. ÖZON — K. DEMİRAY, Sayfa: 236.

Şâir,/silecek mâ/temi bir gül/demetiyle,
Ruhlar/da‿eser kal/mıyacak mâ/teme dâir;
Fânî/lere kurbân/edecek rû/hunu şâir!..

«Fâruk NÂFİZ»

10

mef ûlü mefâilün feûlün
Makber so/nudur dekaa/yıkın bu,
Bir sırr-ı/garîbi Haa/lik'ın bu...
En yükse/ğidir şevâ/hikın bu,
En müdhi/şidir hakaa/yıkın bu!..

«Abdülhak HÂMİD» (2)

MEVLİD GİCESİ

Zulmetde/kalan zemî/n-i şark'a,
Saçtın ye/niden semâ/semâ nûr.
Bir feyz-i/azîm var/ki sende,
Hayran o/na bin sabâ/h-ı mahmûr.
Ey lêyl.../devâm edip/gideydin,
Ferdâyı/da nûra kal/bedeydin!..

«M. ÂKİF»

(2) Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı. Lise III. — N. Banarlı. Sayfa: 75.

Kandilli/yüzerken‿uy/kularda,
Mehtâbı/sürükledik/sularda!..
Bir yoldu,/parıldayan/gümüşden,
Gitdik... ba/his‿açmadık/dönüşden!..
Hülyâ te/peler, hayli/ağaçlar,
Durgun su/da dinlenen/yamaçlar!..

«Yahyâ KEMÂL»

11

mef ûlü mefâilün

«Bilcümle/makaalâtım:»
«Mahsûl-ü/meânîdir...»

12

mef û lümefâî lüfeûlün

Altın/kulelerden/yine kuşlar,
Tekrâ/rını‿ömrün/eder‿i'lân!..
Kuşlar/mıdır‿onlar/ki, her‿akşam,
Âlem/lerimizden/sefer‿eyler!..

«Ahmed HÂŞİM» (1)

(1) Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı. Lise III. — N. Banarlı. Sayfa: 194.

II. RECEZ BAHRİ :

1

müstef ilün müstef ilün müstef ilün müstef ilün

Saadıkmı‿ol/maz kendinê/bir şâir-i/mâhir demek,
Vicdâni-i/hoş meşrebin/âsârı cem'/iyyetlidir.
Mecmûa-i/eş'ârını/bir kerre ted/kîk‿eyleyin,
İsmî perî/şandır‿fakat,/efkârı cem/iyyetlidir.

«Mullim NÂCİ»

2

müstef ilün müstef ilün müstef ilün (1)

«Elhamdü lil/lah vaslınâ/erdim yinê,»
«Ben ölmeden/dîdârını/gördüm yinê!..»

3

müstef'ilün müstef ilün

Aşk-î Habî/b-î Kibriyâ,
Yakdî benî/ser tâ be‿pâ!..
Rûhum Muham/med Mustafâ,
Olsun sanâ/cânım fedâ!..

«MÜŞTÂK»

(1) Bu vezin kalıpları Türkçede kullanılmamıştır. Bu misaller, Aruzun, Arapcadaki aslını belirtmek ve tedris maksadı ile verilmiştir.

4

müstef'ilün müstef ilün mef ûlün (1).

Mes'ud geçer/şâir senin/her ânın,
Güller senin,/bülbül senin/hayrânın!..

«ULVİ»

5

müfteilün müfteilün mefâilün müfteilün (2)

«Kimselerin/yetmez‿eli/o dilberin/dâmenine,»
«Söyle‿gönül/doğrusunu/bu hâletin/hikmeti ne?!..»

6

müfteilün mefâilün müfteilün mefâilün

«Dilberimin/visâline/cân ü gönül/fedâ olur,»
«Cân ü gönül/fedâ olur/dilberimin/visâline!..»

---

(1) Bu vezin kalıpları Türkçede kullanılmamıştır. Bu misaller, Aruzun, Arapcadaki aslını belirtmek ve tedris maksadı ile verilmiştir.

7

müfteilün müfteilün mef ûlün (1)

Açdı‿bütün/bahçede‿bak/şen güller,
Aşk‿okuyor/vecdile‿hep/bülbüller!..

«ULVİ»

8

mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

«Kitâb-ı kâ/inâta bak,/meâl-i Kib/riyâ'yı gör,»
«Bedâyi-i/cihâna bak,/Cemâl-i Kib/riyâ'yı gör!..»

9

mefâilün mefâilün mefâilün (2)

Ufuklarım/da‿doğmadan/batar güneş,
Cihanda‿kim/se‿olmasın/benim gibi!..

«ULVİ»

10

mefâilün mefâilün

Karardı hep/ufuklarım,
Ben‿eski bez/mi‿yoklarım!..

«DERTLİ»

(1 : 2) Bu vezin kalıpları Türk nazmında kullanılmamıştır. Misaller tedris maksadiyle verilmiştir.

11

müfteilün mefâilün mefâilün (1).

«Eyliyerek/muvâfakat/mukaddere,»
«Oldu rakîb/o yerlerin/misâfiri!..»

12

müfteilün müfteilün (mef ûlün)

«Dün gice ben/gördüm‿onu,»
«Oldu gönül/üftâde!..»

13

mefâilün müfteilün mefâilün

Emellerim/tâzelenir/bahar gibi,
Kederlerim/durmaz‿akar/sular gibi!..

«ULVİ»

(1) Bu vezin kalıpları Türk nazmında kullanılmamıştır. Misaller tedris maksadiyle verilmiştir.

14

müstef ilü müstef ilün (1)

«Koklat bana/ey gül deren,»
«Bir kerrecik/ol gonceden!..»

15

müstef ilâtün müstef ilâtün

Amin desin hep/birden yiğitler,
Allâhü ekber,/gökden şehidler :
Amîne âmîn/Allâhü ekber!..

«M. ÂKİF»

16

müstef ilün feûlün müstef ilün feûlün (2)

Her kûşesin/de dehrin/nâm-ı bekaa/-medârın,
Şâyestedir/denilse/âlem senin/mezârın!..
Türbendir‿en/azîmi/fethetdiğin/diyârın,
Durmuş başın/da bekler/bir kavm tür/bedârın!..

«Abdülhak HÂMİD»

(1) Bu vezin Türkçe kullanılmaz. Bu misâl aruzun Arapçadaki aslını belirtmek üzere verilmiştir.

(2) Bir tak'ti' de mef'ulu failâtündür.

III. REMEL BAHRİ :

1

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün

İlm ü irfan/menbaından/feyz‿alanlar/kalmamıştır,
Kalmamıştır/feyz‿alanlar,/ilm ü irfan/menbaından.

«ULVİ»

2

fâilâtün fâilâtün fâilâtün

Ben o şem'in/pertevinden/nûr‿alırdım...
Nûr alırdım/ben o şem'in/pertevinden.

«ULVİ»

3

fâilâtün fâilâtün

«Kubbeler kal/mış umûmen,»
«Kahraman ec/dâdımızdan!..»

4

fâilâtün fâilâtün fâilatün fâilün

Böyle sürmez/zulmet-î yel/dâ‿olur bir/gün sabâh,
Hak gelir, bâ/tıl gider, â/fââk nûrâ/nûr‿olur.

«Enis ALPAYTAÇ»

Bir gülistan/dır hayâlim,/dil şikestê/bülbülü,
Ol gülistâ/nın latîf‿â/b-î revânî/dır sözüm!..

«NEF'Î»

Cevri gönlüm/dür çeken, göz/dür gören ruh/sârını,
Allah‿Allah!../kâm‿alan kim/dir, çeken kim/dir teab!..

«FÜZÛLÎ»

Iyd‿erişsin,/bâis-î şev/k-î cedîd‿ol/sun da gör,
Seyr-i SÂDÂ/BÂD'ı sen, bir/kerre ıyd‿ol/sun da gör!..

«NEDÎM»

Bir hıyâban/dır ki hasret,/kûy-i cânan/dan geçer,
Her geçen câ/nâna peyvest/olmadan can/dan geçer!..

Cümle lezzet/den lezîz‿ik/sî‿rsin ey/zehr-i aşk,
Zevk-ı derdin/den‿alan her/rûh derman/dan geçer!..

Meyve-i mem/nû'dan tat/mak günâhm/dan beri,
Kârban-ı/âşk bitmez/bir beyâban/dan geçer!..

«Yahyâ KEMÂL»

5

fâilâtün feilâtün feilâtün feilün
(feilâtün) (fa'lün)

«ÜSKÜDAR»

Üsküdar sem/ti‿bu‿akşam/açıyor per/deleri,
Yeşil‿atlas/ları semtin/giderir hep/kederi!..

Başkadır çün/ki bu sâhil/deki‿akşam/saati;
Sağa baksan,/sola baksan/görünen: gül/demeti!..

Silinirken/güneşin yor/gun‿ufuklar/dan‿izi,
Bir kürek dar/besi titret/mede baygın/denizi!..

Gölgeler cen/neti olmak/da bütün kar/şı diyâr,
Gölgelenmek/de kayıtsız/görünen şen/adalar!..

Ne desem vas/fedemem rû/hu süzen man/zarayı
Güzel İstan/bul'a‿âid/sayısız hâ/tırayı!..

«Abdullah RIZÂ Hattat»

•

Anne, yavrum/dese: yaşlar/birikir göz/lerine,
Anne, evlâ/da serer kal/bini yorgan/yerine!..

«Dr. Abdullah ÖZÜTEMİZ»

•

Susamış top/rağın‿ey dost!../Yoğu sensin/varı sen,
Çatlamış bir/dudağın çöl/deki rü'yâ/ları sen!..

«Dr. Abdullah ÖZÜTEMİZ»

•

Artarak gön/lümün‿aydın/lığı her sâ/niyede,
Bir mehâbet/li sabâh‿ol/du Süleymâ/niye'de!..

Görebilsin/diye sonsuz/luğu her yer/den‿iyi,
Seçmiş‿İstan/bul'un‿ufkun/da bu kudsî/tepeyi!..

Senelerden/beri rü'yâ/da görüp öz/lediğim:
Cedlerin mağ/firet iklî/mine girmiş/gibiyim!..

«Yahyâ KEMÂL»

6

fâilâtün fâilâtün fâilün

Âh‿eden kim/dir bu sâat/kuytuda,
Sustu bülbül/ler, hıyâbân/uykuda!..
Şimdi Ay bir/serv-i sîmîn/dir suda...
Esme‿ey bâd,/esme cânân/uykuda!..

«Faruk NÂFİZ»

7

feilâtün feilâtün feilün
(fâilâtün) (fa'lün)

Bu‿emel gur/betinin yok/tur‿ucu,
Dâimâ yol/lar‿uzar, kalb/üzülür,
Ömrü olduk/ça yürür her/yolcu;
Varmadan men/zile bir yer/de‿ölür!..

Su çekilmiş/gibi rü'yâ/oldu,
Erdiler yol/culuğun son/demine.
Bir hayâl‿â/lemi peydâ/oldu,
Göçtüler hep/o hayâl‿â/lemine!..

«Yahyâ KEMÂL»

•

Sanırım is/mini kuşlar/heceler,
Seni söyler/bana dağlar,/dereler!..
Su çağıldar,/kuzular kır/da meler,
Seni söyler/bana dağlar,/dereler!..

Hep senin aş/kın‿eserken/serde,
Hüsn ü‿ânın/görünür her/yerde!..
Gezdiğim duy/gulu vâdî/lerde,
Seni söyler/bana dağlar,/dereler!..

«Yahyâ KEMÂL»

8

feilâtün feilâtün feilâtü feilâtün

Bunu bilsen,/seni benden/daha üstün/seven‿olmaz,
Seni benden/daha‿üstün/seven‿olmaz,/bunu bilsen!..

«ULVİ»

9

feilâtün feilâtün

Beni afvet/de‿İlâhım,
Sona ersin,/bütün‿âhım!..

«ULVİ»

10

müfteilün fâilün

Bülbül-i nâ/lân‿olup;
Çâğırırım/dôst, dôst!..
Goncaya hay/rân‿olup;
Çâğırırım/dôst, dôst!..

«Sultan MUSTAFA»

11

müfteilün mefâil

«Söyle nedir/bu‿âvâz,»
«Âşıka‿ey/nevâsâz?!..»

12

müstef ilün fâilün (fâilât)

Bir derdi var/dır gülün:
Mâşûkudur/bülbülün!..

«ULVİ»

13

fâilün fâilât müfteilün (1)

Ey benim,/kadrinî/bilmediğim!..
Göz yaşın,/şi'r ilê/silmediğim!..

«ULVİ»

(1) Bu vezin Türkçede kullanılmaz. Aruzun Arapçadaki aslını belirtmek maksadiyle verilmiştir.

14

mef ûlü fâilâtü mef ûlün (1)

Şâir, o/iltifâta/lâyıkdır,
Hayâli,/kâinâta/fâikdır!..

«ULVİ»

15

mef'ûlün mef'ûlün mef'ûlün fa'lün (2)

Yerlerden,/göklerden/çağlarken/ bir ses;
Tekbîre/deryâlar/olmuştur/ma'kes!..

«ULVİ

16

feilâtün feilâtün fâilün (3)

Beni bin vec/d‿ile dinler,/âsüman,
Ezelî der/dimi‿döksem,/her zaman!..

«ULVİ»

17

fâilâtün feilâtün feilâtün (4).

Dağlar‿inler,/dereler şi'/rimi‿çağlar,
Bir yanık ney/de‿ezik bağ/rımı dağlar!..

«ULVİ

(1 : 4) Bu vezin kalıpları Türkçede kullanılmaz. Arap aruzunun aslını belirtmek için konmuştur.

İKİNCİ DÂİRE

(Dâire-i Muhtelife)

I. MÜNSERİH BAHRİ :

1

müfteilün fâilât müfteilün fâilât
(yâhut)
müfteilün fâilün müfteilün fâilün

«Yakma bizê/ey güzel/meş'ale-i/iftiraak,»
«Eyle bizî/lutf‿edip/vuslatınâ/bir çerâğ!..»

●

«Lutf-u Hudâ/vend‿eğer/yâver‿olâ/bir kula,»
«Bir pulâ muh/tâc‿iken,/dehre‿olur/nâmdâr!..»

Konduğu her/gusn-i ter/minberidir/bülbülün,
Zemzeme ad/detdiği/hutbesi fas/l-ül hitâb,
Reng-i hakî/kat nedir,/fark‿eden‿eb/râr‿için,
Goncede mat/vî duran/her verak‿üm/m-ül kitâb!..

«M. ÂKİF»

2

mefâilün mefâilü mefâilün (1)

«Nedir banâ,/garîbe bu/cefâ nedir?!..»
«Vefâ diler/iken ya şu/cefâ nedir?!..»

3

müstef'ilün feûlün (2)

Âşıkların/bahârı,
Mest‿etdi rû/zigârı!..

«ULVİ»

(1) Türk nazmında tatbikatı yoktur.
(2) Diğer bir takti de mef'ûlu fâilâtündür.

1

mefâîlü fâilâtü mefâîlü fâilât (1).
mef ûlü fâilâtü mefâîlü fâilün (2)

Bin gemle/bağlanan/yağız‿at şâ/ha kalkıyor,
Gitdikçe/yükselen/başı Allâ/h'a kalkıyor!..

Son mâce/râyı din/lememiş var/sa‿anlatın;
Râm‿etmek/isteyen/ler‿o mağrûr/asîl‿atın,

Beyhûde/dir her‿uz/vuna bin hal/ka bulsa da,
Boştur kö/püklü‿ağ/zına gemler/vurulsa da!..

Coştukça/böyle sel/gibi bağrın/da hisleri,
Bir gün ba/şında kal/mıyacakdır/seyisleri!..

«Faruk NAFİZ»

2

mefâîlü fâilâtü mefâîl (feûlün) (3)

«Biziz âşı/kaan-ı semt-i/meâlî,»
«Biziz hâdi/mân-ı şer'-i/PEYAMBER!..»

---

(1) Bu kalıp Arap aruzuna aittir. Türk nazmında müteakip şekil kullanılır (ikinci satır).

(2) Bu kalıbın fa'lün mefâilûn feilâtün mefâilün şeklinde takdi edilmesi de caizdir.

(3) Bu kalıp Arap aruzuna mahsustur.

3

mef ûlü fâilâtün mef ûlü fâilâtün

Her kûşe/sinde dehrin/nâm-î ba/ka-nisârın
Şâyeste/dir denilse/âlem se/nin mezârın.

A. HÂMİD
(«Fatih Türbesini Ziyaret» şi'rinden)

4

mef ûlü failâtü mefâîlü fâilün (1)

Hem başka,/hem de hayli/yakın karşı/ma'bede,
Mermerle/kaplı çeşme/de,‿mevzun ki/tâbede,
Bakdım YE/SÂRİ hatla/rının bir ne/fîsine,
Daldım co/şup giden de/nizin mûsi/kîsine!..

«Yahyâ KEMÂL»

5

mef ûlü fâilât feûlün (2).
(fâilâtün)

Gördüm a/çıldı gon/ce güller,
Yer yer sa/çıldı gon/ce güller!..»

«ULVİ»

---

(1) Muzârî Bahri'nin birinci misalinde geçen ve Türk nazmında kullanılan ikinci şekille intibak halindedir.

(2) Bu kalıp Arap aruzuna mahsustur. Türk nazmında kullanılmaz.

6

mef ûlü fâilâtün mef ûlün (mef'ûl) (1).

Hicran ya/ğardı akşam/göklerden,
Çağlardı/gamlı renkler/her yerden!..

«ULVİ»

7

mefâîlü fâilün (2).

Münâcât-ı/âşıkaan,
Makaalât-ı/şâirân!..

III. MUKTEDAB BAHRİ :

1

fâilât müfteilün fâilât müfteilün (3).

Bülbülün/hasretidir,/ateşîn/nağmeleri,
Her seher/vecde gelir,/seyreder/genceleri!..

«ULVİ»

(1 : 3) Bu kalıplar Arap aruzuna mahsustur. Türk nazmında kullanılmaz.

2

fâilâtü müfteilün (1).

«Semt-i yâre/ermiyeli,»
«Âh ü vâha/düştü gönül!..»

3

fâilâtü mef ûlün (2).

«Ben bu işte/ma'zûrum,»
«İltifâta/mecbûrum!..»

4

mefâîlü müfteilün (3)

«O dildâra/dil vereli,»
«Cefâlarla/doldu gönül!..»

5

fâilâtü müstef ilün (4)

«Âşıkaane/âhımla ben,»
«Âb‿ü hâki/nâr‿eylerim!..»

(1 : 4) Bu kalıplar Türk nazmında kullanılmaz. Bu kalıplar Arap aruzuna mahsustur. Misaller tedris maksadiyle verilmiştir.

IV. MÜCTES' BAHRİ

1

mefâilün feilâtün mefâilün feilâtün (1).

İrâde kud/reti rûhum/da çağlayan/laşacakdır,
Bütün baraj/ları, coştuk/ca çiğneyip/aşacakdır!..

«ULVİ»

2

mefâilün feilâtün mefâilün fa'lün **(1).**
(feilün, feilât)

Eğilmiş‿ar/za, kanar, mut/tasıl kanar/güller,
Durur alev/gibi dallar/da kanlı bül/büller...
Sular mı yan/dı, neden tun/ca benziyor/mermer?!..

«Ahmed HÂŞİM» (2)

●

Bizim diyâ/r da her şey/güler iken/ağlar,
Bu yolda‿a/lmış‿o yerler/nasîbini/Hak'dan;
Figan çıkar/derelerden,/dumanlıdır/dağlar,
Melâl‿için/de temevvüc/eder hayâ/l-i vatan!..

«Süleyman NAZİF»

---

(1) Bu kalıp Arap aruzuna mahsustur.
(2) Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı. Lise II. — N. Banarlı. Sayfa: 136.

●

Dumanlı dağ/ların‿ağlar/gözümde tüt/dükçe,
Olur mehâ/sin-i gurbet/de başka işkence!..

«Süleyman NAZİF»

●

Çok‿insan‿an/lıyamaz es/ki musikî/mizden,
Ve ondan‿an/lamıyan bir/şey‿anlamaz/bizden...
Açar bir‿al/tun‿anahtar/la rûh‿ufuk/larını :
Hemen yayıl/maya başlar,/sadâ ve nûr/akmı!..
Ve seslenir/büyük ITRÎ,/semâyı‿ör/ten rûh,
Peşinde dal/galanır bes/tesiyle Sey/yid Nûh!..

«Yahyâ KEMÂL»

●

Hayâyı râ/yiha sihriy/le sindiren/toprak,
Bugün ne sem/tine baksam;/çiçek, çemen,/yaprak,
İçinde râ/hata varmış/vatan azîz/ölüler,
Demekki böy/le bahâr‿ör/tüsüyle‿ör/tülüler!..

«Yahyâ KEMÂL»

3

mefâilün feilâtün

Gerildi‿uf/kuma birden,
Dumanla‿ör/tülü dağlar!..

«ULVİ»

4

mefâilün feilât (fâilün) (1).

Garib kuşun/sesi yok,
O, dünkü nağ/mesi yok!..

«ULVİ»

5

mefâilün feilâtün mefâilün (2).

Sen‿ey gönül/sesi bir öy/le bestesin,
Ki, sevgi‿ül/kelerinden/gelir sesin!..

«ULVİ»

(1, 2) Bu kalıplar Arap aruzuna mahsustur. Türk nazmında kullanılmaz. Örnekler Arap aruzunun esasını belirtmek için verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ DÂİRE

(Dâire-i Mütenevvia)

I. SERÎ BAHRİ :

1

müfteilün müfteilün fâilât (fâilün)

Baksana kim,/boynu bükük/ağlayan,
Hakkı hayâ/tın senin‿ey/müslüman...
Kurtar‿o bî/çâreyi‿Al/lâh‿için,
Artık‿ölüm/uykuların/dan uyan!..

«M. ÂKİF»

2

müstef ilün müstef ilün feilün (1).

Güller açar,/bülbül öter/ovada,
Kuşlar düğün/yapmakda her/yuvada!..

«ULVİ»

---

(1) Bu kalıp Arap aruzuna mahsustur. Türk aruzunda kullanılmaz. Misâller tedris için verilmiştir.

II. KARÎB BAHRİ :

1

mefâîlü mefâîlü fâilât (fâilün)

2

mef ûlü mefâîlü fâilâtün (fa'lâtün, fâilün)

3

mef ûlü mefâîlü fa'lât

4

mef ûlü mefâîlü fâilün

(Nâdir kullanılan vezinlerdir.)

III. CEDÎD BAHRİ :

1

feilâtün feilâtün mefâilün (1).

Adli, dünyâ/lara yaymış/tı ceddimiz,
Yâdı, şebnem/li çiçekler/kadar temiz!..

«ULVİ»

2

feilâtün mefâilün

Seven‿insan,/elem çeker;
Bütün‿ömrün/ce yaş döker!..

«ULVİ»

3

fâilâtün müstef ilün (2).

Görmedim ben/senden güzel,
Hayran sana/husn-î ezel!..

«ULVİ»

(1, 2) Bu kalıplar, Arap aruzuna mahsustur. Türk aruzunda kullanılmaz

IV. HAFİF BAHRİ :

1

feilâtün mefâilün feilâtün
(fâilâtün)

«Bu safânın/bekaası yok,/ne garibdîr!..»
«Bu cafânın devâsı yok, ne garibdîr!..»

2

feilatün mefâilün fa'latün
(fâilatün) (feilâtün)

«Bana Leylâ,/bu cevri‿ey/leme‿icrâ,»
«Âh-ı âşık/verir seni/yele sonrâ!..»

3

feilâtün mefâilün fa'lün
(failâtün) (feilün)

Ne sadâ var,/ne bir yürür/bîdâr,
Uhrevî bir/sükûn‿için/de civâr!..
ÖMER‿olmuş/gezer, sıyâ/net-i HAK,
Şu yatan bel/denin huzû/runa bak!..

«M. ÂKİF»

Sözle olmaz/vatansever/lik bak,
Böyle dâvâ/ya bin delîl/ister...
Bütün‿eğlen/cen‿ıztırâb/olacak,
Kan döker, can/verir seven/mutlak!..

«Mahmud CEVDET»

Bâd-i‿aşkın/neler fısıl/darsa,
Veznilê, kaa/fiyeyle bes/telerim,
Olur‿onlar/benim neşî/delerim!..

Gâh‿olur, in/ce nâzenîn/bir ses,
Leyl‿içindê/sürüklenir,/inler,
Onu zulmet,/sükût ilê/dinler!..

«Cenab ŞEHÂBEDDİN»

Öyle bir mû/sikîyi‿ör/ten‿ölüm,
Bir tesellî/bırakmaz‿in/sanda.
Muhtemel gör/müyor henüz/gönlüm,
Çok saatler/geçince hic/randa,
Düşülür bir/hayâle, zevk/alınır,
Belki hâlâ/o besteler/çalınır,
Gemiler geç/miyen bir‿um/manda!..

«Yahyâ KEMÂL»

V. MÜŞÂKİL BAHRİ :

1

fâilâtü mefâîlü mefâîl

«Eylemezdi/o gaddâra/mümâşât,»
«Eyleseydi/gönül vasl-ı/ferâmûş!..»

2

fâilâtü mefâîl (mefâîlü fâilât)

«Ârifâne/münâcât»
«Eder etse/şâirân!..»

DÖRDÜNCÜ DÂİRE

(Dâire-i Müttefika)

I. MÜTEKAARİB BAHRİ :

1

feûlün feûlün feûlün feûlün

«Değil öm/re, sen, bir/cihâna/bedelsin,»
«İpekden,/çiçekden,/melekden/güzelsin!..»

2

feûlün feûlün feûlün feil (feûl)

Safâya/sakın has/r-ı nefs‿ey/leme,
Ki hep zev/k‿içün gel/medik â/leme!..

«Abdülhak HÂMİD»

●

Selâmün/aleyküm,/

— Aleyküm/selâm.

Barıştık/yüzün gül/sün‿artık/imam!..

«M. ÂKİF»

3

feûlün feûlün feûlün

Kopar son/bahar tel/lerinden,
Derinden,/derinden,/derinden,
Biten yaz/la başlar/keder mû/sikîsi!..

Bu sâhil/lerin ses/lenir her/yerinden,
Derinden,/derinden,/derinden,
Hazin gün/lerin der/beder mû/sikîsi!..

«Yahyâ KEMÂL»

●

«Nedendir/banâ hep/a câmm,»
«Bu kasvet,/bu gurbet,/bu hicran!..»

4

feûlün feûlün feil

«Sözünden/dönersen/eğer,»
«Yalancı/sayarlar/seni!..»

5

fa'lün feûlün feûlün feûl

«Etmiş/bu gönlü/o cânân/mekân,»
«Artık/bizimdir/o demler,/o zevk!..»

II. MÜTEDÂRİK BAHRİ :

1

fâilün fâilün fâilün fâilün

«Bülbülû/güllerin,/serverî/kulların,»
«Hemdemî/dillerin,/rehberî/yolların!..»

2

feilün feilün feilün feilün

«A benim/güzelim/ne dedim/sana ben,»
«Yine sen/beni hep/doladın/diline!..»

3

feilün feilün feilün

«Bana sen/demedin/mi‿o gün,»
«Bize gel/gidelim,/gezelim?!..»

4

fa'lün fa'lün fa'lün

«Cânan/gelmez/bir dem»
«Hâlim/sormaz/aslâ!..»

Türk şâirleri, ender de olsa, Arap aruzuna âid bâzı vezinlerde de şiirler yazmışlardır. Nitekim Âkif Bey, Safâhatında Arap aruzundaki (Dâire-i mü'telife) ye dâhil bulunan (Vâfir) ve (Kâmil) bahirlerinden de bâzı beyitler yazmıştır. Şu misâller, bu bahirlerdeki vezinlere âitdir :

VÂFİR BAHRİ:

1

müfâaletün müfâaletün

(Sen de derdini muhakkak bulacaksın ama)
Bugün mü desem?/Yarın mı desem?
Uzak mı desem?/Yakın mı desem?
Kışın mı desem?/Yazın mı desem?

«M. ÂKİF»

KÂMİL BAHRİ:

1

mütefâilün mütefâilün

Aman‿Ahmedim,/bana baksana;
Bozacak mısın,/yine tevbeni?.
Kıracak mısın/yeniden beni?
Sakın‿Ahmedim,/gideyim deme.

«M. ÂKİF»

BÖLÜM VIII.
Aruzun ve Aruz Vezinlerinin Tatbikatı

ŞİMDİ Aruzun—Aruz vezinlerinin tatbîkaatını görelim: Lûtfen hece vezniyle yazılmış şu şi'ri okuyunuz:

CEBHEDE NAMAZ

Ahmed NEDİM

Düşmanların,/vakit vakit/gemilerden,/siperden,
Yine bolca/gülle,bomba/savurduğu/bir gündü.
Hızlı, hızlı/geçiyordum,/tehlikeli/bir yerden,
Birdenbire/gözlerime,/büyük bir şey göründü:

Böyle büyük/görünen şey,/küçücük bir/insandı;
Fakat bana/çok dokundu,/ayaklarım/bağlandı.

Ateşlerin/yaladığı/bu düzlükden/geçenler,
Güllelerin/cehennemlik/yağmurundan/kaçarken,
Yolun biraz/kenarında,/tek başına/bir nefer,
Pervâsızca/bombalardan,/ateşlerden,/herşeyden,

Kendisine,/süngüsünden/bir mihrapcık/kurmuştu;
Sonra onun/karşısında/namâzına/durmuştu..

Ne havâda/ıslık çalan../ve düştüğü/yerlere
Kızgın çelik/dahmelerle/ölüm saçan/gülleler..
Ne, semâda/ifrit gibi/vızıldayan/tayyâre...
Ne dünyâlık/bir düşünce,/ne bir korku,/ne keder :

Onun demir/yüreğini/oynatmaktan/âcizdi;
Sanki toplar,/şarapneller/tehlikesiz,/sessizdi..

Potinleri/yanındaydı../Onun büyük/saygısı,
Kunduralı/ibâdeti/görmüyordu/muvâfık;
Böyle yiğit/bir yüreğin,/bütün işi,/kaygısı,
Elbet Hakkın/rızâsına/olmalıydı/mutâbık.

Kuru toprak/üzerinde/kundurasız/kılınan
Bu namâzın,/pek uygun bir/kubbesiydi/âsümân.

Bir çam, ona/gölgesinden/yapmış idi/seccâde,
Sanki tekbîr/alıyordu,/vakit vakit/top sesi;
Gözlerinin/sâde akı,/beyaz kalan/yüzünde,
Parlıyordu,/o sarsılmaz,/îmânının/gölgesi.

Bir müslüman/nasıl olur?/bu levhadan/anladım,
Hürmetlerle/—yavaş yavaş—/sokuldum, beş/on adım.

Başındaki/kabalağın/gölgesine/gömülen,
Süzük gözler,/dikilmişti/o süngüden/mihrâba,
Hakk'ın büyük/dîvânında,/eli bağlı/dururken,
Artık o can/kaygusunu/almıyordu/hesâba.

ALLAH, ALLAH;/bu ne yüksek/bir îmandır/Yâ Rabbi..
Bir müslüman,/ne büyük bir/kahramandır Yâ Rabbi..

Kahramandır,/çünki toplar/etrâfında/patlarken,
Zerre kadar/titremedi,/namâzını/bozmadı.
Dört yanına/ateş saçan,/türlü türlü/âfetden,
Sanki onu/koruyordu,/bir meleğin/kanadı..

Onun böyle/tevekkülü,/bana pek çok/dokundu,
Yüreğimi/bir ezdi ki,/iki gözüm/sulandı..

Böyle dalgın/düşünerek/geçerken ben/yanından,
Sağa sola/selâm verdi,/namâzını/bitirdi.
Sonra, biraz/kımıldandı../ellerini,/YARADAN
Tanrısına/düâ içün,/gök yüzüne/çevirdi.

Şimdi artık,/Allah'ına/döküyordu/derdini,
Gözlerini/kapamıştı,/unutmuştu/kendini..

Tanrısına/karşı boynu/bükük duran bir nefer,
Korku bilmez/bir yiğitti;/hürmetlerle/eğildim.
Düâsına/mutlak âmîn,/diyorlardı/melekler.
Kendimi pek/fazla gördüm../usul, usul/çekildim..

Ben giderken/kulağıma,/değdi onun/sadâsı:
(ALLAHÜMME/SALLİ ALÂ/SEYYİDİNÂ)/düâsı..

Şimdi hâlâ/nerede bir/(Anadolu)/askeri,
Görse gözüm/hatırlarım/o kahraman/neferi..

(Ey düşmanın/zâlimleri),/daha varsa/getirin,
İnsanları/küme küme,/öldürecek/şeyleri..
Getirin de/şu Cenneti,/cehenneme/çevirin,
Bakın onlar/korkutur mu,/bir Müslüman/neferi..

Şimdi de şu şi'ri okuyunuz :

DENİZ HARBİ

Ali Ulvi KURUCU

Şu homurdan/maya şaştım,/neyi temsîl/ediyor,
Kuduran kan/lı deniz, gök/lere bilmem/ne diyor?.

Bu kasaphâ/nede filler/mi boğazlan/madadır?..
Ne acâib/şekil‿almış,/bu ne korkunç/Adadır?.

Ne yaman kav/ga bu, devler/le boğuşmuş/casına,
Giceler san/ki kefendir/onun‿engin/yasına!..

Göğe baksam/ki: bulutlar,/alev‿almış/yanıyor,
Küreler hep/yere düşmüş,/eriyip çal/kanıyor!..

Kabarıp yük/seliyor pıh/tılaşan bir/al kan,
Taşıyor, dev/riliyor, kük/reyerek bir/volkan!..

Sanki her dal/gada bir kük/reyen‿arslan/sesi var,
Kanlı bir pen/çeye dönmek/de kızardık/ca sular.

Boranın çığ/lığı,‿engin/lere dehşet/saçıyor,
Belki sâhil/de, bu tûfâ/nın‿önünden/kaçıyor.

Bir mücâhid/yaralanmış,/gene hep sal/dırıyor,
Kanayan kal/bini deryâ/ya‿açıp hay/kırıyor :

Ey deniz!.. Kük/reyedursun,/kabaran dal/gaların,
Günüm‿elbet/doğacakdır:/Bugün‿olmaz/sa, yarın!..

Bu denizler/de‿ölürsem,/çıkamazsam/karaya,
Uçarım kuş/gibi Cennet/deki zümrüt/saraya!..

Bu denizler/de‿ölürsem,/ne mukaddes/şu mezâr;
Ulu Tanrım,/bana gök kub/beyi bir tür/be yapar!..

Şimdi de **(Deniz harbi)** şi'rinin şu mısrâlarını okuyalım, ve bunlardaki hece adetlerini sayalım. Göreceğiz, ki burada da her mısrâ, 15 hece ihtivâ etmektedir :

Şu homurdanmaya şaştım, neyi temsîl‿ediyor, = 15
Kuduran kanlı deniz, göklere bilmem ne diyor? = 15

Bu kasaphânede filler mi boğazlanmadadır?. = 15
Ne acâib şekil‿almış, bu ne korkunç adadır?. = 15

Ne yaman kavga bu, devlerle boğuşmuşcasına, = 15
Geceler sanki kefendir, onun‿engin yasına. = 15

Demek oluyor ki, her iki şi'rin de mısrâları, hece sayısı îtibâriyle birbirine denktirler. Öyle ise bunlar, vezinli sözlerdir. Yânî bu ifâdelerde vezin-ölçü var demektir.

Şimdi **(Cephede Namaz)** şi'rinin ayni bendini yüksek sesle, bir daha okuyalım :

Düşmanların vakit-vakit, gemilerden, siperden,
Yine bolca gülle-bomba, savurduğu bir gündü.

Hızlı hızlı geçiyordum, tehlikeli bir yerden,
Birdenbire gözlerime, büyük bir şey göründü.

Böyle büyük görünen şey, küçücük bir insandı;
Fakat bana çok dokundu, ayaklarım bağlandı!..

Dikkat etmişsek, biz bu şi'ri, şöyle okumaktayız. Yânî yüksek sesle okurken, şu aralıklarda elimizde olmadan durmaktayız :

Düşmanların/vakit vakit/gemilerden/siperden,
Yine bolca/gülle-bomba/savurduğu/bir gündü.
Hızlı hızlı/geçiyordum/tehlikeli/bir yerden,
Birdenbire/gözlerime/büyük bir şey/göründü.

Böyle büyük/görünen şey/küçücük bir/insandı;
Fakat bana/çok dokundu/ayaklarım/bağlandı.

Demek oluyor ki, bu şi'rin yazıldığı vezin, bize, okuduğumuz mısrâları kendiliğinden (4+4+4+3) heceden ibâret parçalara ayırtmaktadır. Ve biz, bu parçaların sonunda ister istemez duruyoruz.

İşte bu durulan yerlere: durak; ve bu vezne de: (dört-dört-dört-üç) vezni denir.

Gene dikkat edersek, her durakta kelimenin mutlaka bittiğini, yânî hiç bir kelimenin durak esnâsında bölünmediğini görürüz.

Bir şi'ri üsûlüne uygun tarzda okumak için, onun mısrâlarındaki durak yerlerini bilmek, ve onun hakkını gereği gibi vermek lâzımdır.

Mısrâdaki durak yerlerini göstermeğe: **(taKTî)**, veyâ **(Duraklara ayırma)** denir.

Bu hususları hatırımızda tutalım; Ve şimdi de **(DENİZ HARBİ)** şi'rinin ilk beyitlerini yüksek sesle bir daha okuyalım :

Şu homurdanmaya şaştım, neyi temsîl ediyor,
Kuduran kanlı deniz, göklere bilmem ne diyor?

Bu kasaphânede filler mi boğazlanmadadır?
Ne acâib şekil‿almış, bu ne korkunç adadır?.

Ne yaman kavga bu, devlerle boğuşmuşcasına,
Geceler sanki kefendir, onun‿engin yasına...

Eğer bu beyitleri tam bir âhengle, ve üsûlüne uygun şekilde okumuşsak, şöyle okumuşuzdur :

Şu homurdan/maya şaştım/neyi temsîl/ediyor?.
Kuduran kan/lı deniz gök/lere bilmem/ne diyor?.

Bu kasaphâ/nede filler/mi boğazlan/madadır?.
Ne acâib/şekil almış/bu ne korkunç/adadır?.

Ne yaman kav/ga bu devler/le boğuşmuş/casına,
Geceler san/ki kefendir/onun‿engin/yasma...

Dikkat etmişsek, burada da vezin, bize, kendiliğinden mısrâları (4+4+4+3) heceden ibâret parçalara ayırtmakta, yânî okurken bizi, bu durak yerlerinde durdurtmaktadır.

Demek oluyor ki, bu şiirlerden ikisi de, 15 er heceli mısrâları ihtivâ etmekde, ve yüksek sesle okurken, yazıldıkları vezinlerin îcapları olarak bizi ayni durak yerlerinde durdurmaktadır.

Fakat, bu benzer duruma rağmen, bu iki şiir, ayni vezinde yazılmış değildir. Nitekim bu şiirleri, birbiri ardınca ve yüksek sesle okuyacak olursak, derhal âhenk îtibâriyle farklı olduklarını, **(DENİZ HARBİ)** şi'rinin daha başka bir âhenk ihtivâ ettiğini anlarız.

Pekî, bu ayrılık nerden ileri geliyor?.

Bunu anlamak için, hecelerin çeşitlerini bilmemiz lâzımdır:

● Bir hecenin sonunda, sessiz harf bulunursa, ona **(kapalı veyâ uzun)** hece denir. Meselâ (gördüm) kelimesi, iki heceden meydana gelmiştir. Birinci hece: (gör), ikinci hece: (düm). Birinci hecenin sonundaki (r) harfi ile, ikinci hecenin sonundaki (m) harfi, sessiz harflerden oldukları için bu heceler kapalı yânî uzun hecelerdir.

● Sonunda sesli harf bulunan hecelere de: **(açık veyâ kısa)** heceler denir. Meselâ: (görüyorum) kelimesinin ilk üç

hecesi, sonlarında sesli harflerden (ö, ü, o) bulunduğu için açık yânî kısa hecelerdir.

● Kapalı heceler, işâret olarak düz bir çizgi ile (—); açık heceler de bir nokta ile (.) gösterilir.

● Sonları aksan sirkonfleksli (â, î, û) ile biten, veyâ vezin îcâbı böyle çekerek okunan heceler de, aruz ilmine göre, kapalı hece olarak kabûl edilirler, ve tabîatiyle düz bir çizgi (—) hâlinde gösterilirler. Meselâ: âlim, fâtih, îman, dînim, rûhum gibi kelimelerin son heceleri gibi, yânî kapalı hece olarak kabûl edilir ve düz çizgi (—) ile gösterilirler.

● Kezâ, eski yazımızdaki ayın veyâ hemzenin (ع ،) karşılığı olarak kullanılan apostrofla, yânî şu (') vurgu işâretiyle biten heceler de, kapalı hecelerden sayılırlar. Meselâ (me'yûs) kelimenin ilk hecesi olan (me') hecesi de, son hecesi olan (yûs) gibi kapalı hecelerden sayılır. Ve bu da gene çizgi (—) işâretiyle gösterilir.

● Bir mısraın sonundaki hece, sesli harfle de bitse, aruz kaidelerine göre, mısraın sonunda olduğu için, kapalı hece olarak kabûl edilir, ve çizgi (—) ile gösterilir.

Meselâ :

Bu denizlerde ölürsem, çıkamazsam karaya,
Uçarım kuş gibi Cennetdeki zümrüt saraya..

beytinin birinci ve ikinci mısrâlarının sonlarında bulunan (karaya) ve (saraya) kelimelerinin son heceleri, sesli harfle bittikleri halde, kaide îcâbı kapalı hece olarak kabûl edilir, ve ona göre işâretlenirler.

Bizzâât mükâfâtını Rabbim verecektir,
Dîdârını lûtfeyliyecek, gösterecektir..

beytinin ilk mısraının başında bulunan (bizzat) kelimesindeki (zât) hecesi, vezin îcâbı, aruz prensiplerine uygun olarak (iki hece) gibi, veyâ iki (â â) şeklinde uzatarak okunur. Sanki bu kelime :

(Bizzat ki mükâfâtını Rabbim verecektir)

şeklinde okunuyor gibi düşünülür, ve işâretlenirken de, biri kapalı (—), diğeri açık (.) hece işâreti olmak üzere iki işâret okunur.

Buna göre bu beytin takTiini yapalım, kapalı ve açık hecelerine göre duraklarını işâret edelim :

Bizzâ / t mükâfâ / tını Rabbim / verecektir.
— — / — — / — — / — —

Dîdâ / rını lûtfey/ leyecek gös / terecektir.
— — / — — / — — / — —

(mef'û lümefâî lümefâî lüfeûlün)

Heceler, ve onların işâretleri hakkındaki bu kısa bilgiden sonra, **(DENİZ HARBİ)** şi'rinin şu beyitlerini yeniden okuyalım, ve her mısrâdaki açık ve kapalı heceleri, kendi işâretleriyle belirtelim :

Şu homurdan / maya şaştım / neyi temsîl / ediyor,
— — / — — / — — / —

Kuduran kan / lı deniz gök / lere bilmem / ne diyor.
— — / — — / — — / —

Bu kasaphâ / nede filler / mi boğazlan / madadır.
— — / — — / — — / —

Ne acâib / şekil‿almış / bu ne korkunç/ adadır.
— — / — — / — — / —

Her mısraın durak yerleriyle ayrılmış, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerine, yukarıdan aşağıya doğru bakarsak, her bölümdeki işâretlerin, nasıl birbirinin ayni olduğunu hemencecik görürüz.

Demek oluyor ki, bu şiirdeki vezin; mısrâları yalnız hece adetleri ve durak yerleri îtibâriyle denk tutmakla kalmıyor; ayni zamanda her mısraın, başından sonuna kadar bütün hecelerini, kendilerinden sonra gelen bütün mısrâların ayni hizâdaki heceleriyle açıklık ve kapalılık yönünden de denk getiriyor.

Sonra bu beyitlerde, durak yerlerine gelince, kelimelerin bâzan bitmediğini, diğer durağa taştığını görüyoruz. Meselâ yukarıdaki beyitlerde: (homurdanmaya, kanlı, göklere, kasaphânede, filler mi, boğazlanmadadır) kelimelerinin, bu bakımdan bölündüklerini görüyoruz.

(DENİZ HARBİ) şi'rinin bütün mısrâları; evet, 15 er hecelik mısrâlardır, yânî bu şi'rin bütün mısrâları hece sayıları îtibâriyle denktir. Fakat, aruz vezniyle yazılmış şiirlerde, mısrâlardaki hece sayılarının mutlaka eşit olmaları da şart değildir. Çünki bu orijinâl ilmin kaidelerine göre, bâzan (feilün) gibi üç heceli bir modelin yerine, (fa'lün) gibi iki heceli bir model de kullanılabilir. Bu ise ayni bir beyit içinde olunca, mısrâlardaki hece sayısını farklı kılar. Ayrıca, bu ilme âit, imâle ve zihaflara âit kaideler de, ayni hâli, yânî mısrâlardaki hece sayılarının eşit olmayışlarını meydana getirebilir.

Bütün bunlardan sonra artık, şu târîfi yapabiliriz :

Bir nazımda veyâ bir şiirde; her mısraın başından sonuna kadar bütün hecelerini, kendilerinden sonra gelen bütün mısrâların ayni hizâdaki heceleriyle, açıklık ve kapalılık — diğer bir tâbirle kısalık veyâ uzunluk îtibâriyle denk tutan vezinlere : (Aruz) adı verilir.

Halbuki (Cebhede namaz) şi'rinin yazıldığı vezin; mısrâları, yalnız hece adedi ve durak yönünden denk tutmakla iktifâ ediyordu.

İşte; mısrâları, yalnız hece sayısı ve durak yönünden denk tutan vezinlere de: (Hece vezni) adı verilir.

Artık, iyice anlaşılmış oluyor ki, aruz vezni ile yazılmış bir şi'rin, kendine mahsus olan o müstesnâ âhengi; ritmi, melodisi; aruz ilminin bu kapalı ve açık hecelere dâir kaide ve husûsiyetlerinden ileri gelmektedir.

Bir dil; bu husûsiyete uygun kelimeleri ne kadar çok sayıda ihtivâ ediyorsa, o dil; o kadar âhenkli ve o derece zengindir.

Aruzun dâhî üstâdı Âkif Bey'in devrinde, bizzat kendisi, ve o devrin samîmî ve ehil edib ve şâirleri tarafından kullanılan, ve bugün Osmanlıca diye adlandırılan gerçek mânâdaki Türk dili, bu husûsiyeti bütün cepheleriyle temsîl eden, dünyânın en geniş ve en fasih dillerinden biri idi. Bugün dahî, o devrin dil ve âhengi ile konuşan yaşlı bir İstanbul Hanımefendisinin konuşmasını hayranlıkla dinlemekden kendimizi alamıyoruz. Ve bu konuşmadaki âhengi, diğer fasih dillerden hiç birinde duyamıyoruz.

Dilimizin bu müstesnâ âhenk ve zenginliğe kavuşmasında, ırkımızın fıtrî zevk-ı selîmi yanında, Aruz ilminin de büyük hizmeti olduğunu inkâr edemeyiz.

Aruzun muhtelif vezinlerinde şiirler yazmak için, ehliyet sâhibi binlerce edib ve şâirimizin, asırlar boyunca, bu vezne uygun kelimeleri bulmak, derlemek, ve bunları Türk gramerine tatbîk ile, millî bir hüviyyete kavuşturarak kullanma gayretlerinin; dilimizin fesâhat ve zenginliğe kavuşmasında en mühim rolü oynadığı, ilmî ve târîhî bir gerçektir!..

Ayrıca, ve bundan başka, Aruz; bizim millî mefkûremize de, hayli hizmeti dokunmuş bir ilimdir. Bununla yazılan şiirler, hâfızaya kolayca girdiği, yânî ezberlenmesi gâyet kolay olduğu için; ecdâdımız, Balkanları fethedip de, Sırp ve Yunan

gibi milletleri idâresi altına alınca, Türkçemizi, bu beldenin Müslüman halkına kolayca öğretmek için Türkçe-Sırpca, Türkçe-Rumca lügat kitaplarını nazım şeklinde ve aruz vezniyle yazmışlar, ve böylece güzel dilimizin o muhît halkınca da öğrenilmesini kolay yoldan sağlamışlardır.

Kezâ Arabca ve Farscaya âit kelimeler için, bu dillerden Türkçeye, ve Türkçeden bu dillere aruz vezniyle, nazım hâlinde lügat kitapları tertîb etmişler, bu sâyede küçük yaştaki çocukların dahî bu kelimeleri kolayca öğrenmelerini temîn etmişlerdir.

Ayni şekilde yazılmış nice dînî kitap ve ilmihallerimiz mevcuttur. Büyük mütefekkir İbrâhim Hakkı Erzurûmî Hazretlerinin yazdığı :

Hüdâ Rabbim, Nebim hakkaa, Muhammeddür Rasûlüllah,
Hem İslâm Dînidir dînim, kitâbımdır Kelâmullah.

beytiyle başlayan ilm-i hali; Aruz'un Hezec bahrinde ve (mefâîlün-mefâîlün-mefâîlün-mefâîlün) vezninde yazılmış olup, dînimizin temel prensiplerini, birkaç sayfa içinde, âhenkli ve kolay bir tarzda öğretmektedir.

Bugün, ameliyatların dahî mûsikî refâkatinde yapıldığı medenî bir dünyâda yaşıyan bizler; ecdâdımızın, bir nevî mûsikî demek olan aruzla tâlim ve tedris yolunu tutmakdaki isâbetli buluşlarını hayranlıkla yâd etmek mecbûriyetindeyiz.

BÖLÜM IX.

Aruz dışında Edebî Örnekler ve sonuç

ARUZU kullanan o ünlü şâirlerimiz; bu yüce millete, dünyânın en belîğ, en fasîh ve en zengin bir dilini de hediye etmiş oldular!..

Tam bir gerçek olarak söyleyebiliriz ki; bu Büyük Millet'in edebî dili; aruzla da, heceyle de; secî', nesir ve serbest nazımla da yazmağa müsâittir!.. İsteyen, bunlardan herhangi birisiyle kolaylıkla yazabilir!..

Lûtfen şu misalleri, okuyunuz :

HECE VEZNİ'NE MİSÂL :

DİVAN-I HASRET (1)

Canandan ayrıldım, hastayım candan,
Eller gurbet elde yaramı bağlar.
Haylidir avare düştüm vatandan,
Hicranla bağrımı kaygılar dağlar.

Gene bahçelerde seyran oldu mu?
Güzeller bezminde divan oldu mu?
Yoksa bozulup da viran oldu mu?
Gölgesinde güvem bitiren bağlar?

Fark var mı benden şeyda bülbülün?
Bende meftunuyum bir gonca gülün.
Tutamam Zârını dertli gönlümün,
İçimde kimsesiz bir öksüz ağlar.

Sen öksüz vatan, sen, sevdalı ana!
Gönlümden inleyen hep sensin bana.
Ne nazlı ümitler verirdim sana...
Geçti mi büsbütün şimdi o çağlar?

Gamınla boş geçen şu zamanımda,
Enînim akseder her figanımda;
İsmini andıkça, gûş'i canımda
Ruhuma aşına ninniler çağlar.

(1) Nazım. — H. İlaydın. — Sayfa: 163.

Hey Rıza! Ah etsem şu dağlar erir;
Talihim ne acep cilve gösterir!
Vatan hasretiyle bana ses verir
Söğütlü dereler, dumanlı dağlar.

Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI

ELLERİME KAR YAĞIYOR (1)

Yalınca bir dağ başında
Ellerime kar yağıyor..
Yazın yaz, kışın kış Tanrım,
Bu ne mayalanış Tanrım;
En güzele, en korkunca,
Teselliler sonu, bunca,
Gök yüzünde unuttuğum
Ellerime kar yağıyor..
Bu yapraktan ince can'lar
Bu kubbe kubbe ezanlar
Bu dualar, rahmet rahmet
Aşk, ısıtan can-evimi,
Bu başlangıç, bu nihayet,
Bu gördüğüm düş benim mi?
Nice dillerin telâşı?
Tekmil bir geceye karşı
Alev alev gözlerimden
Ellerime kar yağıyor..

Fevzi HALICI

(1) «Günaydın» isimli şi'ir kitabı. Sayfa: 6.

SERBEST NAZM'A MİSÂL : (1).

BİR BAYRAK RÜZGÂR BEKLİYOR

Ziya İlhan ZAİMOĞLU'na

Şehitler tepesi boş değil,
Biri var bekliyor...
Ve bir göğüs nefes almak için
Rüzgâr bekliyor.

Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye
Yattığı toprak belli,
Tuttuğu bayrak belli,
Kim demiş Meçhûl Asker diye?

---

(1) Klâsik Türk nazmında müstezad şekli, bir nevi serbest nazım intibaı bırakabilir. Yalnız bu «Mef'ûlû - mef'âilû - mef'âilû - feulûn» kalıbında her mısradan sonra bir «mef'ûlu - feulûn» kalıbının eklenmesi suretinde vücuda getirilmiştir. Nedim'in :

Sen kim ge/lesin mecli/se bir yer mi/bulunmaz
Baş üzre/yerin var
Gül konca/sısın kûşe/-i destâ/r senindir.
Gel ey gü/li ra'nâ

misalinde olduğu gibi.

Serveti fûnun edebiyatında simetrik olmamak şartı ile daha başka vezin kalıplarında serbest mustezâda yer verildiği olmuştur. Ahmet Haşimde ve hattâ «Kendi Gök Kubbemiz» adlı eserindeki bazı misâllerde görüldüğü veçhiyle Yahya Kemal'de bunun misallerine rastlanmaktadır. Hece vezniyle yazılmış bulunan Halk nazmında maniler hariç olmak üzere, serbest vezin yoktur. Fakat yeni Türk şairlerinden bazılarının hecede serbest vezne lüzumundan fazla maksatlı olarak yer verdikleri ve hattâ alışılmış bulunan klâsik hece vezni kalıplarından ayrılmayı esas tuttukları görülmektedir.

Destanını yapmış, kasideye kanmış
Bir el iki ahretten uzanmış,
Edeple gelip birer birer,
Öpsün diye faniler.

Öpelim temizse dudaklarımız...
Fakat basmasın toprağına
Temiz değilse ayaklarımız
Rüzgârını kesmesin gövdeler...
Sesinden yüksek çıkmasın
Nutuklar, kasideler

Geri gitsin alkışlar, geri...
Geri gitsin ellerin
Yapma çiçekleri!

Ona oğullardan, analardan
Dilekler yeter
Yazın sarı, kışın beyaz
Çiçekler yeter

Söyledi söyliyenler demin...
Gel süngülü yiğit, alkışlasınlar,
Şimdi sen söyle, söz senin!

Şehitler tepesi boş değil,
Toprağını kahramanlar bekliyor...
Ve bir bayrak dalgalanmak için
Rüzgâr bekliyor.

Destanı öksüz, sükûtu derin
Meçhûl askerin

Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye
Yattığı toprak belli
Tuttuğu bayrak belli,
Kim demiş Meçhûl Asker diye?

Arif Nihat ASYA

NESR'E MİSÂL :

K O N Y A (1)

Konya, bozkırın tam çocuğudur. Onun gibi kendisini gizliyen esrarlı güzelliği vardır. Bozkır kendine bir serap çeşnisi vermekten hoşlanır. Konya'ya hangi yoldan girerseniz girin sizi bu serap vehmi karşılar. Çok arızalı bir arazinin arasından ufka daima bir ışık oyunu, bir rüya gibi takılır. Serin gölgeleri ve çeşmeleri susuzluğumuza uzaktan gülen bu rüya, yolun her dirseğinde siline kaybola büyür, genişler ve sonunda kendinizi Selçuk Sultanlarının şehrinde bulursunuz.

Dışından bu kadar gizlenen Konya, içinden de böyle kıskançtır. Sağlam ruhlu, kendi başına yaşamaktan hoşlanan, dışarıdan gösterişsiz, içten zengin Orta Anadolu insanına benzer. Onu yakalayabilmek için saat ve mevsimlere iyice karışmanız lâzımdır. Ancak o zaman çeşmelerinden akan Çarbağ sularının teganni ettiği sırrı, zengin işlenmiş kapıların ardında sırmalı çarşafı içinde çömelmiş eski zaman kadınlarını andıran Selçuk âbidelerinin büyüklük rüyâsını, türkü ve oyun havalarının hüznünü ve bu oyunların ten yorgunluğunu duyabilirsiniz.

Konya insanı ya bir sıtma gibi yakalar, kendi âlemine taşır, yahud da ona sonuna kadar yabancı kalırsınız. Meram

(1) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın «Beş Şehir» isimli eserinin 89 : 91 sahifeleri.

bağlarının tadını alabilmek için ona yerli hayatın içinden gitmek lâzımdır. Konya tıpkı Mevlevilik gibi bir nevi initiation ister:

Bu alışma bittikten sonra şehir yavaş yavaş size, tıpkı bugün için verebileceği her şeyi verdikten sonra, sizden uzakta geçmiş çocukluğunu ve gençliğini hediye etmek isteyen, kesik, başıboş hatırlamalarla onları anlatan güzel ve sevmesini bilen bir kadın gibi mâzisini açar. Ve siz dinlediğiniz bu hikâyelerin arasından sevdiğiniz, güzelliğine ve olgunluğuna hayran olduğunuz kadını nasıl şimdi küçük ve nazlı bir çocuk, biraz sonra ürkek bir genç kız ve ilk aşklarının heyecanları içinde henüz çok tecrübesiz bir kadın olarak görür ve hiç tanımadığınız o günlere ait bin türlü sevimliliğin, cazibenin, tuhaflığın, korku ve telâşın, azabı arasında onu başka bir mahlûk gibi sevmeye başlarsanız, Konya'yı bu yeni tanıdığınız hüviyetile öyle yeni baştan, onunla beraber bu geçmiş zamanına eğilerek ve âdeta ona hasret çekerek ve artık bu maziyi ve onun kudretini iyice tanıdığınız için onun arasından bütün bütün sizin olacağına bir türlü inanmıyarak sever ve tanırsınız.

Ahmet Hamdi TANPINAR

SEC'A MİSÂL :

Muhterem Dinleyicilerim (1);

Yayılmış ünvanı ile Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin alışılmış tâbiri ile Hazreti pir efendimizin «bişnev! dinle!» hitabını duyarım ve onun ilham eseri olan emrine uyarak: «Şu irfan çatısı altında bu fakiri dinlemeye koşan, gönülleri o îlâhi aşk rehberinin, şevki ile taşıp coşan, hak ve hakikat zevki ile dolup, taşan, yüceliği karşısında durup şaşan, dinleyicilerim, değerli inciler, «Engin denizlerde bulunur, büyük insanlar, büyük milletlerin bağrından zuhur eder» derler. Misâl âleminden cemâl âlemine intikallerinin 691 inci yıl dönümünde, mübarek hatıraları önünde, hürmetle, tazim ve tekrimle eğildiğimiz Mevlâna Celâleddin-i Rumî hazretleri, islâmın, yegâne dini en'am'ın uçsuz, bucaksız iman ve irfan denizinin değerler üstü bir incisi, muazzez türbei hâtırasının eşiğine yüz sürmeyi mazhariyet bildiğimiz, Hazreti pir efendimiz, Resulullahın, o zatî agâhın nurdan izinin zaman, ve mekân ölçüsünde gerçek takipçilerinin birincisidir.

Büyük insanlar, büyük milletlerin bağrından zuhur eder dedim. Türk milleti, islâmın asırlar boyunca sıyrılmış kılıncı

(1) Hazreti Mevlâna'nın 691 inci ölüm yıl dönümünde yapılan ihtifal münasebeti ile Konya'da verilen konferans serisinden.

olan, Türk milleti, göğsümüzü gererek tarihi şahit göstererek, diyebiliriz ki elbette büyük milletlerden biri, ancak Muhammed ümmeti olmanın kazandırdığı ilâhî feyizle diri, ölümler karşısında bile dip-diridir.

Mevlâna Celâleddin-i Rumî hazretleri, büyük Türk milletine mensup, ulu Türk milletince mergup ve mahbub, erenler silsilesinin başıdır. Mevlâna Celâleddin-i Rumî Hazretleri, marifeti ehadiyenin müesses sahâsında kurulan, kapısında, ruhaniyet-î Ahmediyenin mukaddes kûsu vurulan velilik yapısının temel taşıdır. Hazreti pirin başında marifet tacı var; eşiğine koşanlara futuvvet miracı var.

Erenler, ey Mevlâna kapısında, Mevlâya erenler!

Ey onun irşat bahçesinde gül derenler!

İsminde sırrı celâli, cisminde nuru cemâli, resminde fevzi kemâli görenler!

Ey bu irfan ocağında o allâmeler, allâmesini ananlar!

Ey gözlerden gurup ettiği günden beri onun gönüllere doğan güneşi ile yananlar.

Ey Mevlânanın asırlardan beri sunageldiği hakikat ve fazilet şarabına kananlar!.

Ey neyde inleyenler, aziz ve muhterem dinleyenler!..

Kemal Edip KÖKÇÜOĞLU

İnancımız şudur ki:

Bu milleti, millet yapan bütün hasletler;

Bu milletin îcâd ettiği, veyâ potasında eritip de kendisine mâl ettiği bütün kıymetler, bizce mübârek ve mukaddesdir.

Milliyyetimiz, dînimiz, mâzîmiz, yazımız, mîmârî ve musikîmiz; bütün örf ve hasletlerimiz.. böylesine mukaddesdir.

Bunlardan bâzılarını, ve hattâ hepsini, ve bu arada «Aruz»u; bilerek veyâ bilmeyerek kötüleyenler, dillerine dolayanlar olmuş; ve bu hususta ileri-geri bâzı şeyler yazılmış ve söylenmiştir!..

Fakat bütün bu denenlere karşılık; ecdâdımızın keşfettiği, sevdiği ve benimsediği her şey; bütün azamet, haşmet ve âhengiyle, mâzîden bize ışık tutan varlıklar hâlinde parlamakda;

Düşünen kafaları,

Ayık başları,

Araştırıcı zekâları.. hayretten hayrete sevketmektedir!..

(1 inci kitabın)
SONU

2 nci kitap
«ARUZ Yönünden: SAFAHAT»

Yakında neşredilecekdir.

BÖLÜM X.

Sözlük

A

Âb-ı revân: Akar su.
Ab-ü hâk: Toprak ve su.
Âfâk: Ufuklar.
Âfitâb: Güneş. Mecazen güzel, parlak yüz.
Ahenk: Seslerin düzgün oluşu, uyarlık, uygunluk, müzik âletleri arasında ses uygunluğu. Uyum, armoni.
Ailevî: Âileye ait, âileye mensûb.
Âsâr: Eserler.
Âsumân: Gök.
Ateşîn: Ateşli.
Atipik: Sapmış, inhıraf etmiş, normal durumdan ayrılmış.
Azâd olmak: Kölelikten kurtulmak.
Azim: Büyük, çok büyük, azametli.

B

Bâd: Rüzgâr.
Bad-i aşk: Aşk rüzgârı.
Bâis-i sevk-i cedîd: Yeni bir şevke sebep olan.
Bedâyî: Görülmedik ve beğenilebilecek yeni bulunan şeyler.
Belâgat: Maksadı beyân ve ifâde. Edebiyatta: Sözün, fesahatle beraber, mevzû ve hâlin icâb ettirdiği şeye uygun olması. Sözün veya yazının istenilen etkiyi sağlıyacak şekilde güzel ve sanatlı olması.
Belâhet: Bönlük. Alıklık.
Berk: Şimşek.
Berk-i tecelli: Allah'ın kudret ve sırrı eserinin insan ve eşyâda bir şimşek misali görünmesi. Allah'ın bir anda lûtfuna uğrayıverme.
Beşâret: Müjde.
Beyâbân: Çöl.
Bezm: Meclis, dostlar toplantısı.
Bîdâr: Uyanık.
Bilcümle: Bütün, bütünüyle.
Bivâye: Nasipsiz.
Bülbül-ü nâlân: İnleyen bülbül.

C

Câzibe: Çekim, kendine çekme niteliği, kudreti.
Câzibe kanûnu: Yer çekimi kanunu.
Cehd: Çalışma, çabalama, çok uğraşma.
Cemâl: Güzellik.
Cevr: Haksızlık edip incitme.

Ç

Çerâğ: Lâmba, mum, kandil, aydınlatan.
Çeşm: Göz.

D

Dâğ: Kızgın demirle vücûda açılan nişân, iz, damga.
Dahme: Mezar.
Dâim: Devamlı.
Dâmen: Etek.
Dânây-ı hoşgû: Tatlı dilli bilgin, iyi söz söyleyen âlim.
Dehr: Zaman, cihan, devir, dünya.
Dekaayik: Dakikalar, incelikler.
Dem: Vakit, zaman, nefes, soluk.
Derbeder: Kapu kapu gezen, serseri.
Devir: Kendi etrâfında dönmek, dolaşmak, zaman.
Dîdâr: Yüz, görme.
Dil şikeste: Gönlü kırık.
Dilber: Gönül götüren (sevgili).
Dildâr: Gönlü baskı altında tutan, sevgili.

E

Ebediyyen: Sonsuz olarak, ebedî.
Ebrâr: Doğru sözlü, hayır işleyen olgun insanlar.
Ecrâm: Rûhu olmayan cisimler. Ecrâm-ı felekiyye, ecrâm-ı semâiyye — ulviyye. Gök cisimleri, yıldızlar.
Edip: Edebiyatla uğraşan, edepli, terbiyeli.
Efkâr: Fikirler, düşünceler.
Envâr: Nurlar.
Esrâr: Sırlar, gizli olan şeyler.
Eşcâr: Ağaçlar.
Ezkâr: «Zikr» kelimesinin çoğuludur. Zikr: Arzû edilen bir şeyin zihne dönmesi, anmak, yâdetmek, söz, kelâm, Allah'a tasliye ve dua.
Evsâf-ı dilcû: Gönlün aradığı vasıflar. Gönlü çeken özellikler.

F

Fâik: Üstün.
Faslü'l-hitâb: Başlangıç ile asıl madde arasındaki «emmâ ba'dü» sözü.
Fasl-ı bahâr: Bahar mevsimi.
Fer almak: Aydınlanmak, parlamak, süslenmek.
Ferdâ: Yarın.
Fesâhat: Sözün açık, düzgün ve hatâdan sâlim olması. Edebiyatta: Kelimenin tenafürü hurûftan halî olması, anlamınadır.
Feyz-i azim: Büyük bolluk, feyz-ü bereket, ihsan, mutluluk.
Fıtri: Yaratılıştan, yaratılıştan olan.
Fikr: Düşünce, fikir.
Fonetik: Bir dildeki harflerin nasıl ve nereden çıkarıldıkları takdirde kulağa ve ruha daha hoş geleceklerini işleyen ve bunu öğreten ilmin adı.

G

Gaddâr: Gadr edici, zâlim, vefâsız, soyucu, pahacı.
Gâh: Bazı. Zaman ve yer gösteren kelimelere katılır: Cilvegâh, güzergâh gibi.
Garaz: Maksat, niyet.
Güftâr: Söz, lâkırtı, şiir.
Gülistan: Gül bahçesi.
Gunne: Genizden gelen ses.
Gusn-ı ter: Taze (yaş) ağaç dalı.
Gülşen: Gül bahçesi.
Gülzar: Gül bahçesi.
Gonce: Açılmamış gül, tomurcuk.
Gonce dehen: Dudağı (ağzı) tomurcuğa (açılmamış güle) benzeyen.

H

Hâdimân: Hizmetçiler.
Hâiz olmak: Mâlik olmak, sahip olmak, taşımak.
Hâlet: Hal, takdîr.
Hâlık: Yaratan, yoktan var eden.
Hakaayık: Hakikatler, gerçekler.
Hârika: Adet ve tabiat dışında olan şey.

Hasr-ı nefs etmek: Bir şeye kendisini tam vermek.
Haşmet: Ululuk, büyüklük, heybet, azamet.
Hâtif: Görünmeden seslenen, edici.
Hazan: Güz, sonbahar.
Hemdem: Sıkı fıkı arkadaş.
Hemhâl: Bir halli, bir halde olan, halleri biribirine benzeyen.
Hezm: Kırma, vurma, parçalama.
Hıyabân: İki tarafı ağaçlı yol. Bulvar.
Hicrân: Ayrılık, unutulmaz acı.
Hicrânzede: Hicranlı, hicrâna uğramış.
Hılkat: Yaratma.
Hülyâ: Kuruntu.
Humk: Ahmaklık, aptallık.
Hûr-i melek sîret: Melek tabiatlı sevgili.
Hüsn: Güzellik.
Hüsn-ü ân: Güzel, güzellik.
Husn-i ezel: Başlangıçsız, hudutsuz mazinin güzeli.
Hoş meşreb: Hoş tabiatlı.

İ

İclâl: Büyültme, büyüklük, ululuk, ikrâm, ağırlama.
İcrâ eyleme: Yapma.
İfrit: Cinlerin zararı dokunan korkunç cinsi.
İlâhî: Makamla okunan dînî manzûme. Allah'a mensup. «Tanrım!» mânasına da gelir.
İlhâm: Kalbe doğan şey, Tanrının insan yüreğine bir şey telkîni.
İksîr: Eskiden kimyâgerlerin olağanüstü etkili kuvvetle var saydıkları cisim. Etkili yarar şurup. Bir şeyin olmasına sebep olan en önemli madde.
İstidat: Bir şeyi yapmaya doğuştan hazırlıklı olma. Akıllılık.
İstimdât: Yardım istemek.
İnkılâbetmek: Değişmek, bir halden başka bir hale dönmek.

I

Iyd: Bayram.

K

Kâm: Arzu, merâm, istenen şey.
Kat'etmek: Yol almak, kesmek, ayırmak.
Kârbân-ı aşk: Aşk kervanı.
Kasvet: Katılık, sertlik, acımazlık, sıkıntı, iç darlığı.
Kehkeşân: Samanuğrusu, hacılar yolu, saman yolu.
Kûşe: Köşe.
Kûy-i cânan: Sevgilinin bulunduğu yer.
Kuzeh: Renk renk çizgi.

L

Leb-i şirîn: Şirin dudak.
Lem'a: Parıltı.
Leyi: Gece.
Leziz: Lezzetli.

M

Mahmûr: İçki ile başı sersem. Sarhoşluktan gelen sersemlik. Uyku basmış, ağırlaşmış.
Mahsûben: Hesaplanarak, hesâb edilerek, sayılarak.
Mahsûl-i meâni: Manâlar, anlamlar verimi.
Makaalât: Sözler, makâleler.
Mahbûbe: Kadın sevgili.
Mâtem: Yas.
Mâtvi: Dürülmüş, kıvrılmış, bükülmüş, sarık, sarılmış.
Marifet: Bilgi, biliş, ustalık. Tuhaf, garib hal. Ustalıkla yapılmış şey.
Meâl: Anlam, kavram.
Mecmua-i eş'ar: Şiirler mecmuası.
Medâr: Dönen bir şeyin merkezinde dayandığı yer. Etrafında dönülen nokta. Sebep, vesile, vasıta, yörünge.
Mefâhir: Övünülecek şeyler.
Mehâbet: Heybet, celâl, ululuk, büyük görünmek. Büyüklük karşısında duyulan korku.
Mehâsin-i gurbet: Gurbet güzellikleri.

Ma'kes: Akseden yer, akis yeri.

Melâhat: Güzellik, güzel yüzlülük.

Melâl: Usanç, usanma, bıkma, sıkılma, bıkkıntı.

Meleke: İnsanda tekrarla meydana gelen alışıklık, beceriklik, ustalık.

Menşe': Çıkılan yer, esas, kök, yetişilen meslek, bitirilen okul.

Meş'ale-i iftirâk: Ayrılık meş'alesi.

Meşketmek: Alıştırma için yapılan çalışma, alışma, alıştırma. (şarkı için): Geçmek.

Me'yûs olmak: Ümidi kesmek. Ümidsiz olmak.

Muhteşem: Heybetli, azametli, debdebeli, tantanalı.

Musırr: İsrâr eden, ayak direyip duran. Bir fikir veya dâvada direyip dönmeyen.

Muvafakat eylemek: Uymak, boyun bükmek, kabûl etmek.

Mubâdele: Bir şeyi diğer bir şey karşılığında değişmek.

Mümâşât: Birlikte yürüme, yoldaşlık etme, yalandan uyma, geçinmek için evet, deme.

Münâcat: Allah'a dua etme, yalvarma. Allah'a dua konulu manzûme.

Müştâk: Özleyen, göreceği gelmiş olan.

N

Nağme: Ahenk, ezgi, avâz.

Nâmdâr: Namlı, ünlü.

Nâr: Ateş.

Nâzenin: Oynak, cilveli, çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık.

Nesîm: Hafif ve hoşa giden rüzgâr.

Neşide: Hoşa giden beyit ve mısra, manzûme.

Nevâsâz: Çalgıcı, okuyucu.

Nikap: Yüz örtüsü, peçe.

Nurâ-nûr: Nur üzerine nûr.

Nûra kalbetmek: Nûra çevirmek.

O

Otomatizma: Bizatihi hareket, dıştan bir te'sire tâbi olmaksızın haiz olduğu enerji ile kendi kendine hareket etme ve ettirme gücü.

P

Pâmâl-i şitâ: Kışla çiğnenmiş; kışın bastırdığı.

Periodik: Devri, nizam içinde işleyen.

Perî: Cin taifesinin var sayılan pek güzel kadını.

Pervâsızca: Korkusuzca.

Pertev: Işık, parlaklık

Peyvest olmak: Ulaşmak, kavuşmak.

R

Rakib: Rekabet eden, gözetleyen.

Râm etmek: İtaatı altına almak. Teslîm almak.

Râyiha: Hoş koku.

Redif: Arkadan gelen. Kâfiye terimlerindendir. Manzûmede kâfiyeden sonra tekrarlanan kelime.

Rezonans: Ayni fazdaki, titreşimlerin uyuşumu.

Ritm: Sesin muntazam veya belli bir ölçü dahilinde akışı. Mûsikide, şiirde ve düzenli ve ölçülü hareketlerde olduğu gibi.

Rubaiyât: Nazım bölümlerindendir: Kâfiyede birbirine uygun iki beyitten, ya'ni dört mısra'dan teşekkül eden nazım, ki üçüncü mısraı başka kafîyede olur, vezni de başkadır.

Rû, rûy: Yüz.

S

Sabâ: Gün doğusundan esen hafif tatlı yel, bir müzik makaamı.

Sâbit: Yerinde duran, kımıldamıyan.

Sebât: Yerinde durma, kımıldamama.

Seher: Sabah açılmaya başladığı vakit. Gece uyuyamama, uykusuzluk.

Ser tâ be pâ: Baştan ayağa kadar.

Serv-i sîmîn: Gümüş gibi saf selvi (boylu). Bir sütun halinde akseden ay ışığı.

Serv-i revân: Yürüyen selvi (boylu güzel).

Server: Baş, başkan, bir takımın en ileri geleni.

Seyr: Yürüme, yürüyüş, gitme, gezme, gezinme, eğlenmek için bakma.
Sırr-ı garîb-i Haalık: Yaradanın garib sırrı.
Sıyânet: Korumak, muhafaza etmek.
Sihr: Büyü.

Ş

Şâhika: Yüce ve yüksek dağ tepesi; doruk.
şâh-dârû: Baş ilâç; şifalı ilâç mecazen şarap.
Şâmil: Kaplayan, çerçeveleyen, genel.
Şâirân: Şâirler.
Şâyeste: Yakışık, uygun, muvafık.
Şebnem: Çiğ, gece yaşlığı, jâle.
Şehnâme: İranın büyük şairi Firdevsî'nin meşhur epik eseri.
Şellâle: Büyük çağlayan.
Şem': Balmumu; mum.
Şekerhâb-ı safâ: Şeker gibi tatlı safa uykusu.
Şevâhik: Şâhikalar, yüce ve yüksek dağ tepeleri.
Şerd: Soğuk.

T

Tâ: Kadar.
Tâbî: Bağlı.
Tahrîşetmek: Tırmalamak, zedelemek.
Tasnîf: Sınıflara ayırmak. Sınıf sınıf olmak. Eser ve kitap yazmak, te'lîf etmek.
Tatmîn eden: Doyuran, yüreğini inandıran, rahatlandıran.
Teab: Yorulmak, yorgunluk.
Tehassüs: Hissetmek, duymak.
Temâşâ etmek: Bakıp seyretmek.
Temevvüc etmek: Dalgalanmak, çalkalanmak.
Tenâsüb: Karşılıklı uygunluk, uyma, tutma, yakışma, orantı.
Tenknâ: Darlık, sıkıntı, dar, sıkıntılı yer.
Tenzîh etmek: Kabahat ve eksiği yok etmek. Allah'ın hiç bir eksikliği ve insan vasfı bulunmadığına inanıp söylemek.
Tesbîh: Tenzîh etmek, noksan sıfatlardan berî kılmak. «Sübhanallah» sözünü söylemek.
Teşyî etmek: Uğurlamak, selâmetlemek.
Tevlîd etmek: Doğurmak. Meydâna getirmek.
Tılsım: Olağanüstü etki, çare, açılması mümkün olmayan düğüm. Bir takım özel yazı ve şekiller vasıtasıyla arzu edilen şeyi elde etmek niyetiyle, etken gök kuvvetlerini, edilgen yer kuvvetleriyle mezcetme sanatı. Efsûn. Halledilmeyen iş.
Tûfan: Ortalığı kaplıyan genel ve kuvvetli yağmur. Nuh tûfânı.
Tulû'-û Kibriya: (Büyüklük, azamet ve ceberût sahibi) Allah'tan meydana çıkma, yaratılma, doğma. Zihne gelme. Tecelli.

U

Ufûl etmek: Batmak, gurûbetmek.

Ü

Üftâde: Düşmüş, düşkün, bîçare, âşık.
Ümm'ül-kitâb: Kitabın anası, esası. Kur'anda: Fâtiha sûresi.

V

Vahdet: Birlik.
Vaslına ermek: Kavuşmak. Sevgiliye ulaşmak.
Vasl-ı ferâmûş eylemek: Unutmak, hatırdan çıkarmak.
Vecd: Kendinden geçecek derecede dalgınlık ve Allah sevgisine dalma.
Verak: Yaprak.
Vird: Her vakit âdet hâlinde tekrar edilen (Kur'an ayetleri, bazı dualar). Farscada: (öğrenci anlamınadır.)
Vuslat: Kavuşma, sevenin sevdiğine kavuşması.

Y

Yar-i perî-sûret: Peri yüzlü yar.
Yâver: Yardımcı, imdatcı.
Ye's: Ümitsizlik, ümit kesme.

Z

Zehî, zihî: Ne güzel! Ne mutlu!
Zemzeme: Ezgili ses, terennüm, teganni.
Zemîn: Yeryüzü, üzerinde nakışlar bulunan bir şeyin asıl yüzü. Tarz, Edâ.
Zikr: Ağıza alma, adını söyleme, övme, iyilikle anma, hatıra getirme. Allah'ın adlarını anarak hakîkate yönelme.
Zulmet: Karanlık.
Zulmet-i yeldâ: Uzun gece karanlığı.

BÖLÜM XI.

BİBLİYOĞRAFYA

1 — Hediyyet-ül-ârifîn, esmâ-ül-müellifîn, ve âsâr-ul-müsannifîn Arapca
2 — Kaamûs-ül-a'lâm Eski yazı
3 — Mecâmiul-edeb — Mehmed Rifat Bey » » 1308
4 — Aruz — Mevlânâ Câmî 1308
5 — Osmanlı edebiyâtı nümûneleri — Mehmed Celâl 1312
6 — Mevzûât-ül-ulûm — Taşköprülü zâde 1313
7 — Târîh-i İslâm — Şehbender zâde 1326
8 — Târîh-i Dîn-i İslâm — Mahmud Esad Efendi 1326
9 — Nazım ve eşkâl-i nazım — Tâhir-ul-Mevlevî 1329
10 — Yeni edebiyat — Muhyiddin Bey 1330
11 — Kasas-ı Enbiyâ — Cevdet Paşa 1331
12 — Harb mecmuası; sayı: 4 1331
13 — Dâr-ul-fünun mecmuası: 5, 6 1927
14 — Istılâhât-ı edebiyye — Muallim Nâci
15 — Asr-ı saâdet — Şiblî, Süleyman Nedevî 1928
16 — Türk Lügati — Hüseyin Kâzım Kadri Bey 1928
17 — Edebiyat — Ali Cânib Bey » » 1928
18 — İslâm-Türk Ansiklopedisi (Cild: I) Yeni yazı 1941
19 — İslâm Ansiklopedisi: 8, 9 » » 1942
20 — İlim adamları dindar olabilir mi? Amerikan Bord neşriyat dâiresi 1946
21 — Osmanlı Târih deyimleri ve terimleri sözlüğü — Zeki Pakalın » 1946
22 — Atomlar ve yıldızlar — Pierre Rousseau (Talât Erben) 1946
23 — Türk Mûsikîsi — İsmâil Hakkı Bey
24 — Türk Ansiklopedisi: (9) 1949
25 — The Essential English Dictionary 1956
26 — Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm — Hasan Basri Çantay 1958

27 — Keşifler Ansiklopedisi Yeni yazı 1960
28 — Fen ve tabiat Ansiklopedisi » » 1960
29 — Gümüş Tül — Ali Ulvi Kurucu 1962
30 — Aruz — Ahmed Aymutlu 1962
31 — İslâmdan Önceki Arab Târîhi — Ter. eden Dr. Neşet Çağatay » 1963
32 — Modern Orta Atlas 1962
33 — Safahât — Mehmet Âkif Bey
34 — Muncid: Luviz Mâluf El-yesûi
35 — Osmanlıca Türkçe Sözlük — M. Nihat Özön
36 — Türkçe Sözlük — Türk Dil Kurumu
37 — Collins National Dictionary 1964
38 — Dorland's Medical Dictionary 1963
39 — Beş Şehir — Ahmet Hamdi Tanpınar
40 — Türk Dili ve Edebiyatı - Lise: I. — K. Demiray — M. N. Özön »
41 — Türk Dili ve Edebiyatı - Lise: II. — K. Demiray — M.N. Özön »
42 — Türk Dili ve Edebiyatı - Lise: III. — K. Demiray — M.N. Özön »
43 — Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı - Lise: I. — N. S. Banarlı »
44 — Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı - Lise: II. — N. S. Banarlı »
45 — Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı - Lise: III. — N. S. Banarlı »
46 — Bütün cepheleri ile Yahya Kemal — Hilmi Yücebaş
47 — İstanbul Şairi Yahya Kemal — Münir Süleyman Çapanoğlu
48 — Günaydın - Şiir Kitabı — Fevzi Halıcı
49 — Türk Nesri Antolojisi — Vasfi Mahir Kocatürk
50 — Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor — Arif Nihat Asya
51 — Türk Edebiyatında Nazım — Hikmet İlaydın
52 — Kendi Gök Kubbemiz — Yahya Kemal
53 — Eski Şiirin Rüzgârı ile — Yahya Kemal
54 — Rubâîler — Yahya Kemal
55 — Aziz İstanbul — Yahya Kemal

İÇİNDEKİLER

ARUZ VE AHENK

Mûsikisî ile Aruz vezni bir aşk bestesidir,
Bestesinden yayılan, rûhun ilâhî sesidir!.

Bin çiçek bahçesinin örneğidir ÂHENGİ,
Başka bir neş'e taşır nağmesinin gül rengi!.

Besteler ondan alır hârika zenginliğini
Rûhu tatmîn eden en muhteşem enginliğini!.

«Gümüştül» den

Bu eser; Aruz Vezninin dayandığı ana fikri anlatan, Aruz ile klâsik Türk mûsikîsinin münasebetlerini gösteren, bütün Aruz Vezni ve Bahirlerinin şematik îzahını ve tatbikini liselerde okunan edebiyat kitaplarından örnekler alarak öğreten yegâne eserdir. Öğretmenler için değerli mehaz, öğrenciler için yeterli kılavuzdur.

İSTEME YERİ

Bateş Bayilik Teşkilâtı
Cağaloğlu - İstanbul

Fiatı: 4 Lira